

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*«ΟΙ ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ 1973 ΚΑΙ ΤΟΥ 1979 ΑΠΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ
ΣΚΟΠΙΑ.ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΥΤΩΝ»*

ΤΜΗΜΑ:ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ:ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ,
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΙΟΧΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΑΜ: myr22001

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Περίληψη

Το πετρελαίου είναι μια πρώτη ύλη που έχει παίξει κομβικό ρόλο στην σύγχρονη ιστορία και οικονομία. Η σημασία του καταδεικνύεται από τις επιπτώσεις των δυο πετρελαϊκών κρίσεων που έλαβαν χώρα τη δεκαετία του 1970. Η κρίση του 1973 συνδέθηκε με τον πόλεμο του Γιόμ Κιπούρ. Σε αυτήν το πετρέλαιο χρησιμοποιήθηκε ως όπλο για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Η κρίση του 1973 προκάλεσε ύφεση, ανεργία και πληθωρισμό στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Η κρίση του 1979 συνδέθηκε με την ιρανική επανάσταση. Ήταν κρίση τιμών και όχι έλλειψης πετρελαίου. Προκάλεσε ύφεση και στασιμοπληθωρισμό. Οι δύο κρίσεις κατέδειξαν τον βαθμό εξάρτησης των δυτικών κρατών από το εισαγόμενο πετρέλαιο και πρόβαλλαν την ανάγκη εύρεσης εναλλακτικών πηγών για την εξασφάλιση ενεργειακής επάρκειας. Στη σύγχρονη εποχή μια νέα ενεργειακή κρίση κάνει την εμφάνισή της ταράζοντας σχέσεις και συμμαχίες

Summary

Oil is a raw material that plays a key role in modern history and economies. Its importance is demonstrated by the effects of the two oil crises that took place in the 1970s. The 1973 crisis was linked to the Yom Kippur War. In this oil was used as a weapon to achieve specific goals. The 1973 crisis caused recession, unemployment and inflation in most countries of the world. The 1979 crisis was linked to the Iranian revolution. It was a price crisis and not a lack of oil. It caused recession and stagflation. The two crises showed the degree of dependence of Western countries on imported oil and highlighted the need to find alternative sources to ensure energy sufficiency. In the modern era, a new energy crisis is emerging and coming to disrupt relationships and alliances.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	σελ. 4
2. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973	σελ. 8
2.1 Ιστορικό πλαίσιο	
2.2 Αίτια και αφορμές	
2.3 Αποτελέσματα	
2.4 Διαχείριση κρίσης	
3. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979	σελ. 16
3.1 Ιστορικό πλαίσιο	
3.2 Αίτια και αφορμές	
3.3 Αποτελέσματα	
3.4 Διαχείριση κρίσης	
4. 1. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 γενικά	σελ. 24
5. 2. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 γενικά	σελ. 28
6. 3. Σύγχρονη ενεργειακή κρίση	σελ.31
7. 4. Σύγκριση ενεργειακών κρίσεων	σελ.34
8. Συμπεράσματα	σελ. 38
9. Βιβλιογραφία	σελ. 42

1.Εισαγωγή

Ο άνθρωπος χρησιμοποιούσε υποπροϊόντα του πετρελαίου από την αρχαιότητα, ειδικά στις περιοχές της Μεσοποταμίας και της Μέσης Ανατολής. Οι χρήσεις αυτών των υποπροϊόντων ήταν περιορισμένες (άσφαλτος για τους δρόμους, υλικό για την στεγανοποίηση των πλοίων, χρήση σε φάρμακα κ.ά.) και μόνο στις περιοχές που το πετρέλαιο έρρεε στην επιφάνεια του εδάφους. Η χρήση του πετρελαίου ως πηγής ενέργειας μετρά λιγότερο από δυο αιώνες ζωής καθώς τότε οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις επέτρεψαν την εξόρυξη και την αξιοποίηση του. Ωστόσο σε αυτό το μικρό, σχετικά, χρονικό διάστημα το πετρέλαιο έχει παίξει έναν μοναδικό και καθοριστικό ρόλο στην οικονομία και στην ιστορία της σύγχρονης εποχής. Καμία άλλη πρώτη ύλη δεν υπήρξε τόσο σημαντική στην διαμόρφωση της πορείας εθνών, στην ανάπτυξη στρατιωτικών και εμπορικών στρατηγικών και στην διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων. Είναι μια πρώτη ύλη που έχει δημιουργήσει μεγάλες προσδοκίες για την βελτίωση της ζωής ολόκληρων λαών. Ωστόσο, πολλές φορές οι προσδοκίες αυτές όχι μόνο δεν ευοδώθηκαν αλλά η ύπαρξη του πετρελαίου λειτούργησε καταστρεπτικά για την πορεία τους. Το πετρέλαιο έχει επηρεάσει με πολλούς και ποικίλους τρόπους τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου και έχει εξελιχθεί στην πιο αμφιλεγόμενη πρώτη ύλη. Η βιομηχανία του πετρελαίου επηρεάζεται από ποικίλες οικονομικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές μεταβλητές και γι' αυτό επιδρά ποικιλοτρόπως στο οικονομικοπολιτικό γίγνεσθαι¹.

---

¹ L. Maugeri, *The Age of Oil: the Mythology, History and Future of the World's Most Controversial Resource* (Westport: Praeger, 2006), 3 κ.ε.

Η σημασία και ο ρόλος του πετρελαίου καταδεικνύεται από τις επιπτώσεις των πετρελαϊκών κρίσεων που συντελέστηκαν το 1973 και το 1979. Οι κρίσεις αυτές έπληξαν σοβαρά τη διεθνή οικονομία. Η ύφεση υπήρξε τεράστια, με μεγάλα ελλείμματα στα ισοζύγια, ενώ ο αυξημένος πληθωρισμός και οι μεγάλες αυξήσεις στις τιμές είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού ανεργίας, με τη διεθνή κοινότητα να εμφανίζεται απροετοίμαστη για τη διαχείρισή τους². Και οι δυο κρίσεις συνδέθηκαν με γεγονότα και εξελίξεις στο χώρο της αραβικής χερσονήσους και την Μέση ανατολής. Η κρίση του 1973 προέκυψε ως αντίδραση στον πόλεμο του Γιόμ Κιπούρ ενώ η κρίση του 1979 υπήρξε απότοκο της Ιρανικής Επανάστασης³.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει τις δυο πετρελαϊκές κρίσεις και να παρουσιάσει το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο έλαβαν χώρα, τις αφορμές και τα αίτιά τους, τα αποτελέσματά τους καθώς και τους τρόπους με τους οποίους τα κράτη διαχειρίστηκαν αυτές τις κρίσεις. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κρίση του 1973 και στο δεύτερο η κρίση του 1979. Τέλος, γίνεται μια συγκριτική παρουσίαση των δυο κρίσεων και καταγράφονται τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την πραγμάτευση του θέματος.

---

² C. Issawi, "1973 oil crisis and after", *Journal of PostKeynesian Economics*, 1:2 (1978): 3 κ.ε. doi: 10.1080/01603477.1978.11489099

³ G. Covi, "Puzzling Out The First Oil Shock. History, Politics and the Macroeconomy in a Forty-Year Retrospective", *History of economic thought and policy*, 2 (2015): 4 κ.ε.. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/281237957_Puzzling_Out_The_First_Oil_Shock_History_Politics_and_the_Macroeconomy_in_a_Forty-Year_Retrospective

Ιστορικά οι ενεργειακές κρίσεις προκαλούνται από ελλείψεις ενεργειακών πόρων, διακρατικές συγκρούσεις και χειραγώγηση της αγοράς. Επιπλέον, ορισμένες ενέργειες όπως οι αυξήσεις φόρων, η εθνικοποίηση των ενεργειακών εταιρειών και η ρύθμιση του ενεργειακού τομέα μετατοπίζουν την προσφορά και τη ζήτηση ενέργειας μακριά από την οικονομική ισορροπία. Μια κρίση θα μπορούσε επίσης να προκύψει λόγω βιομηχανικών παραμέτρων όπως η υπερκατανάλωση, η γήρανση των υποδομών, η διαταραχή της εφοδιαστικής αλυσίδας, η συμφόρηση στα διυλιστήρια πετρελαίου και στις λιμενικές εγκαταστάσεις, βλάβες και ζημιές στις υποδομές, τρομοκρατικές επιθέσεις κ.α. Μια ενεργειακή κρίση είναι ένα σημαντικό εμπόδιο στην παροχή ενεργειακών πόρων σε μια οικονομία. Για παράδειγμα, η ενεργειακή κρίση της δεκαετίας του 1970 ήταν μια περίοδος κατά την οποία οι μεγάλες βιομηχανικές χώρες του κόσμου αντιμετώπισαν σημαντικές ελλείψεις πετρελαίου με αποτέλεσμα την αύξηση του πληθωρισμού και της ανεργίας (Jakstas, 2020).

Οι ενεργειακές κρίσεις συνδέονται άμεσα με την έννοια της ενεργειακής ασφάλειας καθώς αντιπροσωπεύουν μια διαταραχή της. Πράγματι, η ενεργειακή ασφάλεια αναφέρεται στη διαθεσιμότητα επαρκών πηγών ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών μιας χώρας. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει επίσης την αξιοπιστία και τη σταθερότητα των ενεργειακών συστημάτων, καθώς και την οικονομική προσιτότητα της ενέργειας για τους καταναλωτές (Yergin, 2006). Η διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας είναι σημαντική για διάφορους λόγους, όπως η οικονομική ανάπτυξη, η εθνική ασφάλεια και η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και το βιοτικό επίπεδο. Πράγματι, η αξιόπιστη πρόσβαση στην ενέργεια είναι απαραίτητη για την οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση. Η ενέργεια απαιτείται για την τροφοδοσία βιομηχανιών, επιχειρήσεων και νοικοκυριών, καθώς και για την υποστήριξη της μεταφοράς αγαθών και υπηρεσιών. Επίσης, μια χώρα που εξαρτάται από ξένες πηγές ενέργειας μπορεί να είναι ευάλωτη σε διακοπές εφοδιασμού ή διακυμάνσεις τιμών. Η διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας μπορεί να συμβάλει στη μείωση αυτής της ευπάθειας. Επιπρόσθετα, πολλές παραδοσιακές πηγές ενέργειας, όπως τα ορυκτά καύσιμα, έχουν

αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας μέσω της χρήσης καθαρών, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορεί να συμβάλει στη μείωση αυτών των επιπτώσεων. Τέλος, η πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή ενέργεια είναι σημαντική για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της ευημερίας των ατόμων και των κοινοτήτων καθώς καθημερινά χρησιμοποιούν ενεργειακούς πόρους για θέρμανση, ψύξη, ηλεκτροδότηση, μεταφορές κ.α. (Angetal., 2015).

Κατά τον προηγούμενο αιώνα οι δύο χειρότερες κρίσεις ήταν η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και η πετρελαϊκή κρίση του 1979. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια του αραβο-ισραηλινού πολέμου του 1973, τα μέλη του ΟΠΕΚ επέβαλαν εμπάργκο κατά των ΗΠΑ ως αντίποινα για την απόφαση ανεφοδιασμού του ισραηλινού στρατού. Τα μέλη του ΟΠΕΚ επέκτειναν επίσης το εμπάργκο σε άλλες χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ. Το εμπάργκο όχι μόνο απαγόρευσε τις εξαγωγές πετρελαίου στα κράτη που επιβλήθηκε, αλλά και εισήγαγε περικοπές στην παραγωγή πετρελαίου οδηγώντας σε τεχνητή έλλειψη και άρα αύξηση της τιμής. Παράλληλα, αρκετά χρόνια διαπραγματεύσεων μεταξύ των χωρών παραγωγής πετρελαίου και των πετρελαϊκών εταιρειών είχαν ήδη αποσταθεροποιήσει το σύστημα τιμολόγησης του πετρελαίου, γεγονός που επιδείνωσε τις επιπτώσεις του εμπάργκο. Στην συνέχεια, η πετρελαϊκή κρίση του 1979 εκδηλώθηκε εξαιτίας της μειωμένης παραγωγής πετρελαίου στον απόηχο της Ιρανικής Επανάστασης. Το 1980, μετά το ξέσπασμα του Πολέμου Ιράν-Ιράκ, η παραγωγή πετρελαίου στο Ιράν σχεδόν σταμάτησε και η παραγωγή πετρελαίου του Ιράκ μειώθηκε επίσης σημαντικά, με αποτέλεσμα μια οικονομική ύφεση στις ΗΠΑ και σε άλλες χώρες (Jakstas, 2020).

Πιο πρόσφατα, μια ακόμη ενεργειακή κρίση προκύπτει στην σημερινή συγκυρία από τον πόλεμο στην Ουκρανία μετά την εισβολή των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έχει συγκλονίσει την παγκόσμια πολιτική και τις αγορές. Ενώ υπάρχει αβεβαιότητα για το πώς θα εξελιχθεί ο πόλεμος, είναι σίγουρο ότι οι προεκτάσεις του θα είναι μακροχρόνιες. Η Ρωσία είναι πολύ σημαντική για τις παγκόσμιες αγορές ενεργειακών πόρων, όμως οι οικονομικές κυρώσεις που της επιβλήθηκαν και τα αντιμέτρα που έλαβε η Μόσχα, οδήγησαν σε ταχεία αύξηση στις τιμές, ιδιαίτερα του φυσικού αερίου. Πριν από τη σύγκρουση, η ζήτηση στις αγορές ενέργειας, ήταν ήδη υψηλή και ανέβαζε τις τιμές. Η σημερινή ενεργειακή κρίση οδηγεί σε περεταίρω αύξηση των επιπέδων ενεργειακής φτώχειας

και απειλεί την ενεργειακή ασφάλεια πολλών χωρών, ιδίως στην Ευρώπη (Bentonetal., 2022).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να συγκρίνει τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, να τις αντιπαραβάλει με την σύγχρονη ενεργειακή κρίση αλλά και να εξάγει πολύτιμα διδάγματα από τις εν λόγω ενεργειακές κρίσεις. Στο πλαίσιο αυτό η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη: το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει συνοπτικά την πετρελαϊκή κρίση του 1973, ενώ το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην πετρελαϊκή κρίση του 1979. Στη συνέχεια, το τρίτο κεφάλαιο αναδεικνύει τα ζητήματα της τρέχουσας ενεργειακής κρίσης. Η σύγκριση των προαναφερόμενων κρίσεων και η μεταξύ τους αντιπαραβολή επιχειρείται στο τέταρτο κεφάλαιο. Τα συμπεράσματα της εργασίας, όπως και τα διδάγματα τα οποία εξάγονται από την παραπάνω συζήτηση, διατυπώνονται στο τελευταίο κεφάλαιο.

1. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973

1.1 Ιστορικό πλαίσιο

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος προκάλεσε ανυπολόγιστες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, στις υποδομές και γενικότερα στα υλικά εφόδια. Μετά τη λήξη του πολέμου ξεκίνησε το titάνιο έργο της ανοικοδόμησης των ευρωπαϊκών κρατών το οποίο εξελίχθηκε με γοργούς ρυθμούς παρά τις δυσκολίες (πχ. πληθωρισμός, ρευστότητα τιμών, περιορισμένη οικοδομική δραστηριότητα κ.α.). Η ανοικοδόμηση ενισχύθηκε από την σημαντική αμερικανική βοήθεια. Οι ΗΠΑ είχαν την πρωτοκαθεδρία στο διεθνές νομισματικό σύστημα χάρη στη συμφωνία του Μπρετόν Γουντς (1944) που οδήγησε, μεταξύ άλλων και στην ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Το 1949 το σύστημα της ισοτιμίας των νομισμάτων είχε ομαλοποιηθεί και συνέβαλε στην ανάπτυξη της εμπορικής δραστηριότητας. Πολλές κυβερνήσεις υιοθέτησαν μια πολιτική παρεμβατισμού στην οικονομία που είχε θετικές επιπτώσεις για την ανάπτυξη. Η τεχνολογική πρόοδος οδήγησε σε αύξηση της παραγωγικότητας. Φυσικά δεν έλειψαν οι ανισότητες αλλά, σε γενικές γραμμές, οι τρεις δεκαετίες που ακολούθησαν τη λήξη του πολέμου υπήρξαν εποχή οικονομικής ανάπτυξης⁴.

---

⁴ S. Bernstein, & P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης, τ. 3, Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης*, μτφρ. Μ. Κοκολάκης (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1997), 194-202.

Η περίοδος της ανάπτυξης σημαδεύτηκε από αύξηση στην παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας κατά 179%, ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από την αύξηση του πληθυσμού. Οι ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει μια κοινωνικοοικονομική οργάνωση που είχε στηριχτεί στην αύξηση της χρήσης πετρελαίου. Παράλληλα, η δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία είχαν επιλέξει το πετρέλαιο ως κύρια πηγή για την παραγωγή ενέργειας υποκαθιστώντας το κάρβουνο. Το 1972 το 45,6% της ενέργειας των ΗΠΑ προερχόταν από το πετρέλαιο. Η Δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία ήταν περισσότερο εξαρτημένες από το εισαγόμενο πετρέλαιο. Η οικονομική σημασία του πετρελαίου είχε αυξηθεί διεθνώς⁵ ενώ ήδη από το 1960 είχε ιδρυθεί ο ΟΠΕΚ (Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιαγωγών Κρατών)⁶.

Η περίοδος της ανάπτυξης άρχισε να φτάνει στο τέλος της ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 όταν άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες δυσλειτουργίες στο διεθνές οικονομικό σύστημα⁷. Το 1971 ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Ρίτσαρντ Νίξον, ακύρωσε την άμεση μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό. Το γεγονός αυτό σήμανε το τέλος του συστήματος ισοτιμιών που είχε διαμορφωθεί με την συμφωνία του Μπρετόν Γούντς⁸. Το δολάριο υποτιμήθηκε δυο φορές, τον Αύγουστο του 1971 και τον Φεβρουάριο του 1973. Παράλληλα, η ανάπτυξη είχε οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των τιμών των πρώτων υλών. Οι χώρες του ΟΠΕΚ προσπαθούσαν ήδη από το 1970 να προκαλέσουν αύξηση των τιμών του πετρελαίου⁹. Ωστόσο, τα γεγονότα που έλαβαν χώρα το 1973 οδήγησαν τον κόσμο σε μια παρατεταμένη κρίση.

Πιο συγκεκριμένα, στις 6 Οκτωβρίου του 1973 ξέσπασε ο τέταρτος κατά σειρά αραβοϊσραηλινός πόλεμος μετά την ανεξαρτητοποίηση του Ισραήλ το 1949. Ο πόλεμος αυτός είναι γνωστός ως πόλεμος του Γιομ Κιπούρ, από την ισραηλινή εορτή κατά την οποία πραγματοποιήθηκε συντονισμένη επίθεση Αιγύπτου και Συρίας κατά των ισραηλινών εδαφών. Ο πόλεμος κράτησε μόλις είκοσι μέρες και έληξε στις 26 Οκτωβρίου με νίκη του Ισραήλ¹⁰. Στις 17 Οκτωβρίου, και ενώ ο πόλεμος βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη, οι αραβικές χώρες μέλη του ΟΠΕΚ συνεδρίασαν και αποφάσισαν

---

⁵ David S. Painter, "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War.", *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, 4 (150) (2014): 189-190 <http://www.jstor.org/stable/24145533>

⁶ T. Mitchell, "The resources of economics. Making the 1973 crisis". *Journal of Cultural Economy*, 3:2 (2010), 196, DOI: [10.1080/17530350.2010.494123](https://doi.org/10.1080/17530350.2010.494123)

⁷ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 252-253.

⁸ G. Covi, ό.π., 4.

⁹ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 252.

¹⁰ E. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, τόμος δεύτερος*, Μτφρ. Τ.Δαρβέρης, (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1985), 411. Επίσης στο T. Mitchell, ό.π., 197.

να προχωρήσουν, αρχικά, σε αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Στη συνέχεια, την επόμενη μέρα, έλαβαν την απόφαση να προχωρήσουν και σε μείωση της παραγωγής πετρελαίου, αρχικά κατά 5% σε σχέση με τον όγκο του Σεπτεμβρίου και στη συνέχεια να αυξάνουν το ποσοστό κατά 5 % κάθε μήνα μέχρι να εγκαταλείψουν οι ισραηλινές στρατιωτικές δυνάμεις όλα τα εδάφη που είχαν κατακτήσει το 1967 και μέχρι να αποκατασταθούν πλήρως τα δικαιώματα των Παλαιστινίων. Το εμπάργκο εφαρμόστηκε αρχικά κατά των ΗΠΑ και της Νοτίου Αφρικής και στη συνέχεια επεκτάθηκε στις εξαγωγές πετρελαίου προς την Πορτογαλία και την Ολλανδία. Όλες αυτές οι χώρες είχαν στηρίξει το Ισραήλ στον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ¹¹.

1.2 Αίτια και αφορμές

Ο αιφνίδιος πόλεμος του Γιομ Κιπούρ δεν ήταν παρά η θρυαλίδα για το ξέσπασμα της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης¹². Κατά το πρόσφατο παρελθόν οι χώρες της Δύσης είχαν κατορθώσει να διαχειριστούν με σχετική ευκολία τέσσερις ενεργειακές κρίσεις. Την περίοδο 1948-1949, κατά τον πρώτο αραβοϊσραηλινό πόλεμο, είχε τεθεί εκτός λειτουργίας ο αγωγός που μετέφερε πετρέλαιο από το Ιράκ στην Χάιφα και είχε καθυστερήσει η έγκριση για τη λειτουργία ενός αγωγού που θα μετέφερε πετρέλαιο από τη Σαουδική Αραβία προς τις χώρες της Μεσογείου δια μέσου Ιορδανίας, Συρίας και Λιβάνου. Οι καθυστερήσεις αυτές είχαν μικρές επιπτώσεις και μόνο για το Ιράκ, το Ισραήλ και τη Σαουδική Αραβία. Μια δεύτερη κρίση προκλήθηκε το διάστημα 1951-1953 όταν ο Μοσαντέκ προχώρησε στην εθνικοποίηση της πετρελαϊκής βιομηχανίας του Ιράν. Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ και Ιράκ αύξησαν την παραγωγή πετρελαίου ενώ υπήρξαν αλλαγές στα δρομολόγια των τάνκερ και η κρίση δεν έλαβε διαστάσεις. Η απειλή μιας τρίτης κρίσης διαφάνηκε το 1956 κατά τον δεύτερο αραβοϊσραηλινό πόλεμο όταν έκλεισε η διώρυγα του Σουέζ και καταστράφηκαν οι πετρελαιοαγωγοί του Ιράκ. Ωστόσο, η Ευρώπη αύξησε τις εισαγωγές πετρελαίου από τις ΗΠΑ και τη Βενεζουέλα ενώ το πετρέλαιο από τις χώρες του Κόλπου μεταφερόταν διαμέσου του ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδος. Το 1957 η κατάσταση είχε ομαλοποιηθεί. Η διώρυγα του Σουέζ έκλεισε, για εννέα χρόνια, και πάλι το 1967 κατά τον τρίτο αραβοϊσραηλινό πόλεμο (πόλεμος έξι

---

¹¹ 11 G. Covi, ό.π., 13-14.

¹² Στο ίδιο, 12.

ημερών) αλλά τα υπερ-δεξαμενόπλοια που ακολουθούσαν διαφορετική διαδρομή δεν επέτρεψαν την επέκταση της κρίσης¹³.

Ωστόσο, τα γεγονότα του 1967 σηματοδότησαν μια σημαντική αλλαγή στην πολιτική των αραβικών κρατών. Κατά τη διάρκεια του πολέμου ορισμένες αραβικές χώρες αποφάσισαν να προχωρήσουν σε ένα εμπάργκο πετρελαίου. Το εμπάργκο σταμάτησε γιατί δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η κίνηση αυτή ήταν, ωστόσο, το πρώτο βήμα των αραβικών χωρών προς μια συνεργασία και τους επέτρεψε να ρυθμίσουν τον μηχανισμό που θα καθιστούσε επιτυχή έναν αντίστοιχο εκβιασμό στο μέλλον¹⁴.

Τα αίτια της κρίσης του 1973 ήταν πολλά και ποικίλα. Καταρχάς, υπήρξε μια σημαντική μεταβολή στην πολιτική των ΗΠΑ: κατά το παρελθόν οι αποφάσεις για το ζήτημα του πετρελαίου λαμβάνονταν με οικονομικά κριτήρια. Στις αρχές τις δεκαετίας του 1970 οι οικονομικές παράμετροι συνδυάζονται με τις πολιτικές σκοπιμότητες. Ο πρόεδρος Νίξον έλαβε μέτρα για να σταματήσει η πτώση της τιμής του πετρελαίου ενώ καθόρισε και μια μέγιστη τιμή για το αργό πετρέλαιο. Το κόστος των γεωτρήσεων σε αμερικανικά εδάφη αυξήθηκε σημαντικά και οι επενδύσεις στην Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική έγιναν πιο ελκυστικές. Παράλληλα, η ακύρωση της συμφωνίας του Μπρετόν Γουντς από τον Νίξον είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των κερδών των χωρών του ΟΠΕΚ. Οι χώρες του ΟΠΕΚ προχώρησαν τότε σε αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Η ισχύς του ΟΠΕΚ ενισχύθηκε ενώ η επιρροή των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών στις χώρες-μέλη μειώθηκε σημαντικά¹⁵.

Το καρτέλ των μεγάλων πετρελαϊκών εταιρειών (γνωστών με το προσωνύμιο «Εφτά Αδερφές») είχε δεχθεί ήδη το πρώτο πλήγμα το 1970 όταν ο Λίβυος ηγέτης Καντάφι πέτυχε να ανατρέψει την καθιερωμένη αναλογία του 50 -50 (50% των κερδών για την εταιρεία και 50 για την χώρα) και να την μετατρέψει σε 55 – 45 υπέρ της Λιβύης¹⁶. Την ίδια χρονιά ο Σάχης του Ιράν, Ρεζά Παχλαβί, διεκδίκησε και κέρδισε αντίστοιχη ευνοϊκή μεταχείριση από τις «Εφτά Αδερφές». Πέτυχε μάλιστα ξεχωριστή μεταχείριση για τις χώρες του Περσικού Κόλπου σε σχέση με τις χώρες της Μεσογείου. Οι ΗΠΑ δεν αντέδρασαν καθώς η πολιτική του Νίξον για τη Μέση Ανατολή προέβλεπε μια διαρκή επίθεση στην Σοβιετική Ένωση όχι άμεσα αλλά έμμεσα μέσω της χρηματοδότησης του Ιράν. Η πολιτική αυτή υιοθετήθηκε σταδιακά

---

¹³ C. Issawi, *ό.π.*, 3-5.

¹⁴ G. Covi, *ό.π.*, 4.

¹⁵ L. Maugeri, *ό.π.*, 103-108. Επίσης στο G. Covi, *ό.π.*, 7-9.

¹⁶ L. Maugeri, *ό.π.*, 102. Επίσης στο C. Issawi, *ό.π.*, 9-10.

και από άλλες χώρες του ΟΠΕΚ: Ιράκ, Αλγερία, κ.α. Οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες απέκτησαν έτσι τον έλεγχο και μπορούσαν να καθορίζουν την πορεία της αγοράς πετρελαίου¹⁷.

Οι χώρες του τρίτου κόσμου, στον οποίον εντάσσονταν και μέλη του ΟΠΕΚ, είχαν αρχίσει να αναπτύσσουν έναν οικονομικό εθνικισμό σε μια προσπάθεια να αναβαθμίσουν τον ρόλο τους. Ακόμη και χώρες που κατά το παρελθόν διατηρούσαν καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ είχαν αρχίσει να τις αντιμετωπίζουν ως εχθρό και ο μόνος τρόπος για να πετύχουν τον στόχο τους ήταν να χρησιμοποιήσουν το πετρέλαιο ως όπλο¹⁸.

1.3 Αποτελέσματα

Η στάση των αραβικών κρατών-μελών του ΟΠΕΚ κατά τον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ προκάλεσαν ραγδαία αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Τα τρία προηγούμενα χρόνια η τιμή του βαρελιού είχε αυξηθεί από 2 σε 3 δολάρια. Τον Ιανουάριο του 1974, 3 μήνες μετά το ξέσπασμα της κρίσης, η τιμή του βαρελιού είχε αγγίξει τα 12 δολάρια. Στις χώρες της Δύσης παρατηρήθηκε ραγδαία αύξηση του πληθωρισμού και σημαντική επιβάρυνση των κρατικών προϋπολογισμών. Η ύφεση έπληξε τις χώρες της Ευρώπης: το ΑΕΠ μειώθηκε, η παραγωγή των βιομηχανιών ελαττώθηκε ενώ υπήρξε μείωση και της εμπορικής κίνησης. Πολλές εταιρείες πτώχευσαν και τα ποσοστά ανεργίας αυξήθηκαν σημαντικά. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις χώρες της ΕΟΚ η ανεργία ανήλθε (κατά μέσο όρο) στο 12%. Ο ρυθμός ανάπτυξης περιορίστηκε στο 2,5% το χρόνο¹⁹.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στις ΗΠΑ ήταν συγκριτικά μικρότερες σε σχέση με εκείνες στην Ευρώπη. Οι ΗΠΑ διέθεταν δικά τους κοιτάσματα πετρελαίου και αποθέματα υδρογονανθράκων. Είχαν επίσης και εναλλακτικές πηγές παραγωγής ενέργεια, όπως για παράδειγμα υδροηλεκτρική ενέργεια²⁰. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι ΗΠΑ βγήκαν αλώβητες από την κρίση. Βίωσαν κι εκείνες τις επιπτώσεις από την αύξηση των τιμών των προϊόντων και τον περιορισμό της ανάπτυξης. Τη περίοδο 1973-1974 υπήρξε σημαντική κρίση στο χρηματιστήριο. Η

---

¹⁷ G. Covi, ό.π., 9-10.

¹⁸ R. Graf, "Making Use of the "Oil Weapon": Western Industrialized Countries and Arab Petropolitics in 1973-1974". *Diplomatic History*, 36(1), 192-194. doi:10.1111/j.1467-7709.2011.010

¹⁹ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 253-254. Επίσης στο G. Covi, ό.π., 17.

²⁰ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 254.

χρηματιστηριακή κρίση ήταν πολυπαραγοντική αλλά τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι η αύξηση στις τιμές τις ενέργειας καθώς και τα μέτρα που ελήφθησαν για την εξοικονόμηση ενέργειας υπήρξαν ένα από τα πιο σημαντικά αίτια της²¹. Άλλωστε σκοπός του εμπάργκο που επέβαλαν οι αραβικές χώρες ήταν να πληγεί πρωτίστως η οικονομία των ΗΠΑ και δευτερευόντως των άλλων χωρών με στόχο να υιοθετήσουν μια φιλοαραβική πολιτική²².

Οι χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου που δεν παρήγαγαν πετρέλαιο ήταν εκείνες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πετρελαϊκή κρίση. Κληθήκαν να αντιμετωπίσουν δυσμενέστερους όρους συναλλαγών όχι μόνο στις σχέσεις του με τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες αλλά και στις εξαγωγές των προϊόντων τους προς τρίτες χώρες. Οι οικονομίες τους εξαρτιόνταν σε μεγάλο βαθμό από τις εξαγωγές και γι' αυτό ήταν ιδιαίτερα ευάλωτες σε κρίσεις προερχόμενες από το εξωτερικό. Ο πληθωρισμός και η ύφεση των αναπτυσσόμενων χωρών περιόρισαν τη ζήτηση των εξαγωγικών προϊόντων των αναπτυσσόμενων χωρών. Στις χώρες αυτές σημειώθηκε σημαντική μείωση της ανάπτυξης και μεγάλη αύξηση της ανεργίας. Το οικονομικό σύστημα αποσταθεροποιήθηκε και υπήρξε σημαντική αύξηση των επιτοκίων με αποτέλεσμα να επηρεαστεί αρνητικά το ισοζύγιο πληρωμών²³.

Οι μόνες χώρες που κατόρθωσαν να εκμεταλλευτούν την πετρελαϊκή κρίση του 1973 ήταν οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Το Ιράν, για παράδειγμα, πολλαπλασίασε τα έσοδα του από 1,1 δισεκατομμύρια δολάρια το 1970 σε 17,8 δισεκατομμύρια του 1974. Η Σαουδική Αραβία είχε ανάλογη αύξηση εσόδων. Τα κράτη χρησιμοποίησαν τα έσοδα για να βελτιώσουν την εκπαίδευση, το σύστημα υγείας και τις υποδομές τους. Παρουσίασαν σημαντική ανάπτυξη τα χρόνια που ακολούθησαν. Ωστόσο, ορισμένα από αυτά τα κράτη, όπως για παράδειγμα το Μεξικό αύξησαν σε μεγάλο βαθμό το εξωτερικό τους χρέος²⁴.

Πρωταρχικός στόχος του εμπάργκο ήταν να στερήσει συγκεκριμένες χώρες από το αναγκαίο πετρέλαιο. Ο στόχος αυτός δεν πέτυχε, τουλάχιστον στο βαθμό που

---

²¹S. Alpanda, & A.Peralta-Alva, *Oil crisis, energy-saving technological change and the stock market crash of 1973–74*, *Review of Economic Dynamics*, 13(4) (2010): 840. doi:10.1016/j.red.2010.04.003

²² R. Graf, ό.π., 192-193.

²³ P. Hallwood & S. Sinclair, "Opec and the non-oil developing countries in the 1970s". *Munich Personal RePEc Archive* paper No. 24463, 1981: 6. Διαθέσιμο στο https://mpra.ub.uni-muenchen.de/24463/2/MPRA_paper_24463.pdf

²⁴ Basher S. A. and Fachin S. "The long-run relationship between savings and investment in oil-exporting developing countries: a case study of the Gulf Arab states", *Munich Personal RePEc Archive*, paper n. 29077, 2011: 20. Διαθέσιμο στο: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/29077/1/MPRA_paper_29077.pdf Επίσης στο G. Covi, ό.π., 19.

θα ήθελαν οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Γύρω από το εμπάργκο εκτυλίχτηκε ένα περίπλοκο διπλωματικό παιχνίδι όπου οι παίκτες χρησιμοποίησαν το πετρέλαιο ως όπλο. Οι διαπραγματεύσεις στηρίχτηκαν στην λογική της ισχύος. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Κίσινγκερ έκανε ότι μπορούσε για να μην δώσει την εντύπωση ότι οι ΗΠΑ είχαν επηρεαστεί σοβαρά από το εμπάργκο και ότι ήταν απελπισμένες για εξεύρεση λύσης. Ταυτόχρονα οι χώρες που επέβαλαν το εμπάργκο δεν ήθελαν να παραδεχτούν ότι το εμπάργκο δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα σε οικονομικό επίπεδο. Ωστόσο, το εμπάργκο δεν μπορεί να κριθεί αποτυχημένο καθώς πέτυχε σε συμβολικό επίπεδο ²⁵.

1.4 Διαχείριση κρίσης

Η διαχείριση της κρίσης του 1973 ήταν μια σύνθετη υπόθεση. Όλες οι χώρες, τόσο οι αναπτυσσόμενες όσο και οι αναπτυσσόμενες επιδόθηκαν σε έναν αγώνα δρόμου για να εξασφαλίσουν επάρκεια σε ενέργεια. Ακολουθήθηκαν δυο, κυρίως, δρόμοι: οι χώρες προσπάθησαν είτε να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο απόθεμα σε πετρέλαιο είτε αναζήτησαν διέξοδο στη χρήση εναλλακτικών πηγών παραγωγής ενέργειας, όπως για παράδειγμα ήταν η πυρηνική ενέργεια, το φυσικό αέριο και τα φωτοβολταϊκά. Η δεύτερη εναλλακτική, ωστόσο, δεν ήταν ιδιαίτερα βολική καθώς απαιτούσε χρόνο και είχε αυξημένο κόστος. Πολλές χώρες προσπάθησαν να αντισταθούν στο μονοπώλιο των χωρών του ΟΠΕΚ αλλά ο βαθμός εξάρτησης των δυτικών κρατών από το πετρέλαιο ήταν πολύ μεγάλος και η προσπάθεια αυτή είχε πενιχρά αποτελέσματα²⁶.

Οι χώρες της Δύσης κλήθηκαν εκτός από την έλλειψη πετρελαίου να διαχειριστούν και τις οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης. Σε αυτήν την προσπάθεια δεν στάθηκε δυνατόν να υιοθετήσουν μια κοινή γραμμή αλλά καθεμία αντιμετώπισε το εμπάργκο με κριτήριο τα συμφέροντά της. Η Ολλανδία ταυτίστηκε πλήρως με τις ΗΠΑ και γι' αυτό της επιβλήθηκε ολικό εμπάργκο μέχρι και τα μέσα του 1974. Η Γαλλία και η Γερμανία είχαν φιλική στάση έναντι των αραβικών χωρών και γι' αυτό δεν είδαν κανέναν περιορισμό στις ποσότητες πετρελαίου. Τα υπόλοιπα κράτη βρέθηκαν αντιμετώπιμα με την αυξανόμενη κατά 5% ανά μήνα μείωση του πετρελαίου. Οι χώρες της ΕΟΚ δεν επιδίωξαν μια κοινή προσέγγιση αλλά καθεμία αναζήτησε ξεχωριστή λύση. Η Βρετανία διέθετε κοιτάσματα στη Βόρεια Θάλασσα που της

---

²⁵ R. Graf, ό.π., 207.

²⁶ G. Covi, ό.π., 19.

παρείχαν σχετική επάρκεια. Η Γαλλία θέλησε να εκμεταλλευτεί την κρίση για να απαγκιστρωθεί από τις ΗΠΑ²⁷.

Οι ΗΠΑ θέλησαν να συστήσουν μια ομάδα στην οποία θα συμμετείχαν η Ιαπωνία και οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ήταν η δημιουργία το Νοέμβριο του 1974 της Διεθνούς Επιτροπής Ενέργειας. Ωστόσο, η Γαλλία είχε αρνηθεί να συμμετάσχει τινάζοντας στον αέρα τον ρόλο της ΕΟΚ. Οι Γάλλοι ήταν επιφυλακτικοί και φοβούνταν πως οι πρωτοβουλίες των ΗΠΑ είχαν ως απώτερο στόχο την άσκηση κηδεμονίας στις χώρες της Ευρώπης. Οι ΗΠΑ με τη σειρά τους ζήτησαν διευκολύνσεις σε δασμολογικό επίπεδο ως αντάλλαγμα για την βοήθεια που παρείχαν στις χώρες της Ευρώπης κατά την περίοδο της ανασυγκρότησής τους μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Στόχος της αμερικάνικης πολιτικής ήταν μια αναδιανομή των ρόλων των κρατών –μελών του ΝΑΤΟ ώστε οι ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες αναγνώριζε μόνο τοπικά συμφέροντα, να συνεισφέρουν περισσότερο στο αμυντικό κομμάτι της συμμαχίας. Η πρόταση των ΗΠΑ δυσαρέστησε τους συμμάχους και προκάλεσε, με αφορμή τον πόλεμο του Γιομ Κιπούρ και την πετρελαϊκή κρίση, ένταση στο ΝΑΤΟ που διήρκησε ως την άνοιξη του 1974²⁸. Η Διεθνής Επιτροπή Ενέργειας προσδοκούσε να λειτουργήσει ως ένα ενιαίο μέτωπο απέναντι στο καρτέλ των χωρών του ΟΠΕΚ. Στην επιτροπή μετείχαν όλες οι ισχυρές βιομηχανικές χώρες με εξαίρεση τη Γαλλία. Ωστόσο και η Γαλλία φρόντισε να διατηρεί σχέσεις συνεργασίας μαζί της. Οι ΗΠΑ είχαν κεντρικό ρόλο στην επιτροπή²⁹.

Η πετρελαϊκή κρίση είχε προκαλέσει στην αρχή της σημαντικό πανικό στη Δύση . Ο πανικός αυτός, ωστόσο, είχε καταλαγιάσει σημαντικά μέχρι τα τέλη του 1975 οπότε και είχε γίνει φανερό ότι το διεθνές οικονομικό σύστημα μπορούσε να αντιμετωπίσει επαρκώς τις επιπτώσεις από την άνοδο των τιμών του πετρελαίου. Οι χώρες του ΟΠΕΚ δεν δέχτηκαν να μειώσουν τις τιμές αλλά δεν προχώρησαν σε νέα αύξησή τους μετά το 1974. Οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες βρήκαν τρόπους να επενδύσουν τα κέρδη τους σε μακροπρόθεσμες επενδύσεις που εξυπηρετούσαν τα ενδιαφέροντα της καπιταλιστικής Δύσης. Τα χρήματα που προέρχονταν από τις

---

²⁷ S. Bernstein, & P. Milza, *ό.π.*, 255-256.

²⁸ Στο ίδιο, 257-259.

²⁹ C. Arihan, “Oil Crisis (Oil Price Revolution) of 1973 and the United States’ Response to the Crisis: the International Energy Agency”, *Journal of Management Policy & Practice*, 22(1), 2021, 30-31. Διαθέσιμο στο <https://articlegateway.com/index.php/JMPP/article/view/4176/3971>

επενδύσεις των χωρών του ΟΠΕΚ επέτρεψαν στις δυτικές χώρες να προχωρήσουν σε πράξεις αλληλεγγύης που ενίσχυαν το προφίλ τους³⁰.

Ο αντίκτυπος από τις υψηλές τιμές του πετρελαίου εξαλείφθηκε χάρη σταδιακή κλιμάκωση του πληθωρισμού στις ανεπτυγμένες χώρες ενώ παράλληλα αυξήθηκε η τιμή των προϊόντων που παράγονταν στις αναπτυσσόμενες χώρες. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 είχε διαμορφωθεί ωστόσο η αίσθηση ότι οι χειρότερες από τις επιπτώσεις της κρίσης είχαν παρέλθει. Ωστόσο, οι προσδοκίες διαψεύστηκαν όταν νέες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή, συνδυασμένες με την επιθυμία των πετρελαιοπαραγωγών χωρών να προκαλέσουν νέα αύξηση των τιμών του πετρελαίου, έφεραν μια νέα πετρελαϊκή κρίση το 1979³¹.

2. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979

2.1 Ιστορικό πλαίσιο

Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 πυροδοτήθηκε από την ιρανική επανάσταση. Ο Σάχης Ρεζά Παχλαβί είχε επανέλθει στο θρόνο της χώρας του το 1954 ύστερα από ένα πραξικόπημα το οποίο είχε οργανωθεί με την υποστήριξη της CIA. Ο Σάχης, αν και αμείλικτος στα θέματα που αφορούσαν την τιμή του πετρελαίου, είχε φροντίσει να διατηρήσει μια φιλοδυτική πολιτική. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 είχε προκαλέσει σημαντική αύξηση των εσόδων του Ιράν. Ο Σάχης αξιοποίησε τα χρήματα για να εφαρμόσει μέτρα εκμοντερνισμού της οικονομίας, για να προωθήσει την ανάπτυξη και για να ενισχύσει το στρατό της χώρας. Φρόντισε, επιπλέον, να λάβει μέτρα για να αποτρέψει κάθε κίνδυνο για τη βασιλεία του. Έθεσε τέλος στον δικομματισμό και καθιέρωσε από το 1975 ένα μονοκομματικό σύστημα. Επιπροσθέτως, προσπάθησε να υποβαθμίσει το ρόλο της θρησκείας δίνοντας έμφαση στον κοσμικό χαρακτήρα της διακυβέρνησής του. Το Ιράν εξελισσόταν σε μια από τις χώρες του τρίτο κόσμου με το πιο εντατικό πρόγραμμα εκβιομηχάνισης.

---

30 W. G. Gray, "Learning to Recycle: Petrodollars and the West, 1973-75", στο E. Bini, G. Garavini & F. Romero (Eds.). *Oil Shock: The 1973 Crisis and its Economic Legacy*, (London, New York: I.B.Tauris, 2016), 191-192. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/45286848/Learning_to_Recycle_Petrodollars_and_the_West_1973_75

31 F. Venn, *The oil crisis* (London, New York: Longman, 2002), 21-22.

Πραγματοποιήθηκε σημαντική αγροτική μεταρρύθμιση, εντάθηκε η αστικοποίηση και η εσωτερική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα. Ωστόσο, ο Σάχης έλαβε και μέτρα που είχαν ως στόχο την καταστολή κάθε εσωτερικής αντίδρασης. Τα μέτρα αυτά εντάθηκαν ιδιαίτερα μετά από τις αναταραχές του 1963 που οδήγησαν στην εξορία του Αγιατολάχ Χομείνι. Το 1976 το Ιράν είχε τον πέμπτο σε μέγεθος στρατό παγκοσμίως, εξοπλισμένο με σύγχρονα δυτικά όπλα. Ο Σάχης είχε επιδιώξει να περιορίσει δυο από τις σημαντικότερες πηγές αντιδράσεων: τον κλήρο και τους εμπόρους των παραδοσιακών παζαριών³².

Μεταξύ των ετών 1970 και 1978 οι ΗΠΑ είχαν πουλήσει στο Ιράν στρατιωτικό εξοπλισμό αξίας 20 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η αγορά των νέων οπλικών συστημάτων έφερε στη χώρα πολυάριθμος δυτικούς τεχνίτες και στρατιωτικούς συμβούλους. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με τον ραγδαίο εκμοντερνισμό της χώρας, ενίσχυσαν τους φόβους της πιο συντηρητικής μερίδας του πληθυσμού: η δυτική επίδραση θεωρήθηκε διαβρωτική και ενισχύθηκαν οι τάξεις των αντιπάλων του Σάχη. Το 1977 οι δαπάνες της χώρας ξεπέρασαν τα έσοδα και η ραγδαία αλλά άνιση οικονομική ανάπτυξη και οι ριζικές κοινωνικές αλλαγές αύξησαν τη δυσαρέσκεια προς το πρόσωπο του Σάχη. Στα τέλη του 1977, λίγο μετά την επίσκεψη του πρόεδρου των ΗΠΑ, Τζίμη Κάρτερ, ξέσπασαν μαζικές διαδηλώσεις κατά του καθεστώτος. Η ανησυχία κλιμακώθηκε το 1978³³.

Τον Ιανουάριο του 1978 ξεκίνησε μια σειρά από διαδηλώσεις, απεργίες και αναταραχές που έγιναν γνωστές ως Ιρανική ή Ισλαμική Επανάσταση. Οι διαμαρτυρίες αντιμετωπίστηκαν με την χρήση βίας. Οι κηδείες των θυμάτων μετατράπηκαν σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας τονίζοντας τον θρησκευτικό χαρακτήρα της επανάστασης. Η Ιρανική Επανάσταση ένωσε μοντέρνες και παραδοσιακές ομάδες της κοινωνίας. Οι εργάτες απαιτούσαν καλύτερες αμοιβές και οι οργανώσεις των πόλεων πιο ελεύθερη οικονομία. Οι έμποροι των παζαριών, ο κλήρος και οι σπουδαστές των θεολογικών σχολών αντιδρούσαν, αντίθετα, στον εκμοντερνισμό. Το γκρουπ των συντηρητικών παρείχε, τελικά, το πιο ισχυρό όραμα για μια διαφορετική ιρανική κοινωνία. Από τον Οκτώβριο του 1978 μια σειρά απεργιών στον τομέα της παραγωγής πετρελαίου επέτεινε την οικονομική κρίση. Τα ριζοσπαστικά τμήματα των επαναστατών υπερκεράστηκαν από τους συντηρητικούς κύκλους: ο θρησκευτικός χαρακτήρας της επανάστασης υπερίσχυσε. Στις 16 Ιανουαρίου του

---

³² F. Venn, *ό.π.*, 22-23.

³³ David S. Painter, *ό.π.*, 197-198.

1979 ο Σάχης αναγκάστηκε να εγκαταλείψει οριστικά τη χώρα. Ο Αγιατολάχ Χομεινί επέστρεψε θριαμβευτής στο Ιράν για να εγκαθιδρύσει ένα Ισλαμικό Κράτος. Αυτή η εξέλιξη αιφνιδίασε τη Δύση που δεν είχε δώσει τη δέουσα προσοχή στις ιρανικές εξελίξεις³⁴.

Τα γεγονότα της Ιρανικής επανάστασης επηρέασαν την αγορά πετρελαίου. Οι εξαγωγές ιρανικού πετρελαίου σταμάτησαν για λίγο τον Νοέμβριο του 1978 και στις αρχές του 1979. Οι εξαγωγές ξεκίνησαν και πάλι μέσα στο 1979 αλλά με μειωμένες ποσότητες. Η μείωση στο ιρανικό πετρέλαιο ισοσκελίστηκε, εν μέρει, από την αύξηση στην παραγωγή άλλων χωρών (πχ. Σαουδική Αραβία). Ωστόσο, ο φόβος για μια πιθανή επέκταση της κρίσης οδήγησε τελικά στην μείωση κατά 10% της ποσότητας πετρελαίου που ήταν διαθέσιμη στις διεθνείς αγορές. Οι τιμές του πετρελαίου διπλασιάστηκαν: η τιμή από 14,08 δολάρια το βαρέλι το 1978 εκτοξεύτηκε στα 31,61 δολάρια το 1979 και άγγιξε τα 36,83 δολάρια το 1980 όταν η Σαουδική Αραβία περιόρισε την παραγωγή της³⁵.

2.2 Αίτια και αφορμές

Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 είχε, όπως και εκείνη του 1973, ποικίλους γενεσιουργούς παράγοντες. Η Ιρανική επανάσταση ήταν σίγουρα μια πολύ σημαντική παράμετρος. Ένα ακόμη πολύ σημαντικό αίτιο της κρίσης υπήρξε η κλιμάκωση της έντασης του ψυχρού πολέμου. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι εντάσεις του ψυχρού πολέμου έμοιαζε να έχουν περιοριστεί. Η μεταβολή αυτή οφειλόταν κατά κύριο λόγο στην πολιτική του προέδρου των ΗΠΑ Ρίτσαρντ Νίξον. Κατά την προεδρία του Νίξον η αμερικανική πολιτική ήταν πιο φιλική έναντι της Σοβιετικής Ένωσης και της Κίνας και ενθάρρυνε την αποκλιμάκωση της έντασης. Το δόγμα Νίξον ενθάρρυνε τις χώρες να λάβουν την πρωτοβουλία για την άμυνά τους γεγονός που μείωνε την πιθανότητα σύγκρουσης μεταξύ των υπερδυνάμεων. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ενίσχυσε τον ρόλο του Ιράν ως χωροφύλακα της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα, την περίοδο εκείνη παρατηρήθηκε μια επιβράδυνση της κούρσας των εξοπλισμών, εξέλιξη που οι δυο μεγάλες δυνάμεις, ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση, θεωρούσαν κομβική για την οικονομική τους πολιτική. Γι' αυτό και οι δυο χώρες

³⁴ F. Venn, *ό.π.*, 24.

³⁵ David S. Painter, *ό.π.*, 198. Επίσης στο Philip K. Verleger, Jr. "The U.S. Petroleum Crisis of 1979," *Brookings Papers on Economic Activity*, 10(2), 1979, 467 κ.ε.. Διαθέσιμο στο https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/1979/06/1979b_bpea_verleger_okun_lawrence_sims_hall_nordhaus.pdf

είχαν προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις με στόχο τον περιορισμό των στρατηγικών όπλων. Ωστόσο, το θετικό κλίμα ανατράπηκε ριζικά το 1979³⁶.

Ο Ψυχρός Πόλεμος μπήκε σε κλίμα επιδείνωσης όταν οι σοβιετικές δυνάμεις εισέβαλαν στο Αφγανιστάν. Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε έμμεση απειλή για τη σταθερότητα της Μέσης Ανατολής. Η ρητορική των αντίπαλων υπερδυνάμεων έγινε πιο αιχμηρή ενώ εμφανίστηκαν σημαντικά προβλήματα στις συζητήσεις για τον δεύτερο γύρο του περιορισμού των στρατηγικών όπλων (SALT II). Ο πρόεδρος των Κάρτερ ήταν πιο σκληρός στη στάση του έναντι της Σοβιετικής ένωσης σε σχέση με τον προκάτοχό του, Νίξον. Πίεσε μάλιστα τους ευρωπαίους συμμάχους να δεχτούν αμερικανικά πυραυλικά συστήματα στα εδάφη τους³⁷.

Πέρα από τις πολιτικές εξελίξεις σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο η κρίση του 1979 είχε και άλλα αίτια τα οποία συνδέονταν με την δομή και τη λειτουργία της αγοράς πετρελαίου. Η έλλειψη πετρελαίου ήταν παροδική. Ωστόσο, υπήρχε μεγάλη ανασφάλεια, όχι μόνο για την τελική έκβαση της ιρανικής επανάστασης αλλά και για το ενδεχόμενο αυτή να επεκταθεί και σε γειτονικές χώρες της αραβικής χερσονήσου. Επιπλέον, οι περικοπές στην παραγωγή του ιρανικού πετρελαίου επηρέασαν συγκεκριμένους πελάτες: την Ιαπωνία και τις εταιρείες British Petroleum (BP) και Shell. Παράλληλα, η αύξηση στην παραγωγή του σαουδαραβικού πετρελαίου ευνόησε τις εταιρείες που ανήκαν στην ARAMCO. Οι BP και Shell δυσκολεύονταν να υλοποιήσουν τα συμβόλαια τους στις αγορές άμεσης παράδοσης και σε ορισμένες περιπτώσεις δεν κατόρθωσαν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους. Επιπλέον, το πετρέλαιο του ΟΠΕΚ δεν είχε μια ενιαία τιμή. Η ARAMCO διέθετε το φθηνότερο πετρέλαιο της Σαουδικής Αραβίας ενώ οι άλλοι παραγωγοί είχαν υψηλότερες τιμές³⁸.

Το κλίμα ανασφάλειας επιδεινώθηκε όταν ισλαμιστές φοιτητές εισέβαλαν στην αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη στις 4 Νοεμβρίου του 1979. Οι φοιτητές διαμαρτύρονταν για την μετάβαση του εξόριστου Σάχη στις ΗΠΑ. Κράτησαν ομήρους μέλη του προσωπικού της πρεσβείας έως τον Ιανουάριο του 1981. Τον Νοέμβριο του 1979 συνέβη ένα ακόμη γεγονός που ενίσχυσε τον φόβο για μετάδοση της ιρανικής κρίσης στις γειτονικές χώρες: εξτρεμιστές κατέλαβαν το Μεγάλο Τέμενος στη Μέκκα. Η αμερικανική κυβέρνηση ως αντίδραση στην ομηρία στην Τεχεράνη σταμάτησε όλες τις εισαγωγές ιρανικού πετρελαίου και πάγωσε όλους τους

---

³⁶ F. Venn, ό.π., 22.

³⁷ F. Venn, ό.π., 22.

³⁸ Στο ίδιο, 27.

ιρανικούς λογαριασμούς που υπήρχαν σε τράπεζες των ΗΠΑ. Οι ενέργειες αυτές δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Μια στρατιωτική επιχείρηση για την απελευθέρωση των ομήρων απέτυχε παταγωδώς και σημάδεψε τη θητεία του πρόεδρου Κάρτερ. Τελικά, οι όμηροι αφέθηκαν ελεύθεροι την ημέρα που ορκίστηκε πρόεδρος των ΗΠΑ ο Ρόναλντ Ρίγκαν³⁹.

2.3 Αποτελέσματα

Η κρίση του 1979 δεν συνδέεται με πραγματική έλλειψη στην παραγωγή πετρελαίου. Ωστόσο, οι χώρες της Δύσης παρέμεναν εξαρτημένες από το εισαγόμενο πετρέλαιο για την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών. Οι ΗΠΑ εισήγαγαν το ένα τρίτο του πετρελαίου ενώ η Ιαπωνία σχεδόν το 100%. Οι φόβοι για πιθανές ελλείψεις οδήγησαν εταιρείες και κυβερνήσεις στη λήψη μέτρων για την εξασφάλιση αποθεμάτων για να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες του χειμώνα που ερχόταν. Οι φόβοι των χωρών της Δύσης λειτούργησαν σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Οι αγοραστές ζήτησαν μεγαλύτερες ποσότητες για να προλάβουν πιθανή μειωμένη παραγωγή ή μελλοντική αύξηση των τιμών. Η αυξημένη ζήτηση έφερε φυσικά και αύξηση των τιμών. Το πρόβλημα δεν ήταν τελικά η διαθεσιμότητα αλλά η τάση για αγορά υπερβολικά μεγάλων ποσοτήτων πετρελαίου. Το γεγονός αυτό καθιστούσε όλα τα έκτακτα μέτρα που είχαν ληφθεί μετά την κρίση του 1973 ακατάλληλα για την αντιμετώπιση της νέας πετρελαϊκής κρίσης⁴⁰.

Η αγορά πετρελαίου ήταν λιγότερο δομημένη σε σχέση με άλλες με αποτέλεσμα οι τιμές στις αγορές άμεσης παράδοσης (spot market) να εκτοξευτούν πολύ πάνω από τις επίσημες τιμές. Στη δύση υπήρξε μια καμπάνια που προωθούσε την εξοικονόμηση ενέργειας, την στροφή σε εναλλακτικές πηγές καθώς και την συνεργασία εισαγωγέων και εξαγωγέων. Οι προσπάθειες αυτές, δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα και οι τιμές συνέχιζαν να αυξάνουν. Καμία ουσιαστική έλλειψη δεν παρατηρήθηκε. Η κρίση ξέσπασε το χειμώνα αλλά τα αυξημένα αποθέματα επαρκούσαν για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες. Αρχικά οι χώρες του ΟΠΕΚ δεν προχώρησαν σε αύξηση τιμών. Ωστόσο, πολύ γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι υπήρχε πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ επίσημης τιμής και της τιμής

---

³⁹ Στο ίδιο, 27.

⁴⁰ F. Venn, ό.π., 25.

πώλησης στις αγορές άμεσης παράδοσης. Έτσι, οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες έλαβαν την απόφαση να προχωρήσουν σε αυξήσεις. Κάθε χώρα είχε το ελεύθερο να διαμορφώσει την τιμή του πετρελαίου όπως ήθελε⁴¹.

Από την πετρελαϊκή κρίση του 1973 είχε διαφανεί ότι η εξάρτηση των Δυτικών χωρών από το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής ήταν πολύ μεγάλη. Έτσι κατά την κρίση του 1979 οι ανεπτυγμένες χώρες δεν ήταν δυνατόν να αποφύγουν τον κίνδυνο του στασιμοπληθωρισμού⁴². Ο όρος στασιμοπληθωρισμός περιγράφει ένα ιδιότυπο φαινόμενο κατά το οποίο η υψηλή ανεργία και ο μικρός ρυθμός ανάπτυξης συνδυάζονται με ιδιαίτερα αυξημένο πληθωρισμό. Αιτία του φαινομένου είναι η άνοδος του κόστους παραγωγής λόγω προγενέστερων ανατιμήσεων στις τιμές των καυσίμων και των πρώτων υλών καθώς και αυξήσεων στους μισθούς. Στον στασιμοπληθωρισμό συμβάλλει και το αυξημένο κόστος που έχει για τις επιχειρήσεις η καταβολή αποζημιώσεων για τους απολυμένους εργάτες. Στασιμοπληθωρισμός παρατηρήθηκε και μετά την κρίση το 1973. Το φαινόμενο επηρέασε περισσότερες τις ευρωπαϊκές χώρες όπου υπήρχε και πιο εκτεταμένο πρόγραμμα κοινωνικών παροχών⁴³.

2.4 Διαχείριση κρίσης

Η κρίση του 1979 ήταν κρίση τιμών και όχι διαθεσιμότητας πετρελαίου. Τα μέτρα που είχαν ληφθεί για την προηγούμενη κρίση δεν μπορούσαν να προσφέρουν αποτελέσματα. Η Διεθνής Επιτροπή Ενέργειας μπορούσε να προσφέρει μικρή βοήθεια. Ουσιαστικά περιορίστηκε σε συμβουλές και εκκλήσεις. Ενθάρρυνε τα μέλη της να περιορίσουν την κατανάλωση κατά 5% και έδωσε έμφαση στη σημασία ύπαρξης αποθεμάτων. Ωστόσο, οι χώρες- καταναλωτές δεν ανέλαβαν συντονισμένη δράση για να περιορίσουν τον αυξανόμενο πανικό και να αποτρέψουν την περαιτέρω άνοδο των τιμών. Κάθε χώρα αφέθηκε να λάβει τα μέτρα εκείνα που έκρινε αποτελεσματικότερα⁴⁴.

Οι ανεπτυγμένες χώρες κλήθηκαν κατά τις δυο πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 να λάβουν μέτρα για να αποτρέψουν τόσο την ύφεση, με την

---

⁴¹ F. Venn, ό.π., 26.

⁴² G. Covi, ό.π., 19.

⁴³ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 254.

⁴⁴ F. Venn, ό.π., 27-28.

συνακόλουθη αύξηση της ανεργίας, όσο και το ενδεχόμενο μιας υπερθέρμανσης της οικονομίας. Τα εργαλεία που διέθεταν ήταν δύο: ο αποπληθωρισμός και η ανάπτυξη. Οι κυβερνήσεις έπρεπε να λάβουν μέτρα για να αντιμετωπίσουν τους ποικίλους κινδύνους που προέκυψαν από την κρίση του πετρελαίου. Σταδιακά διαμορφώθηκαν δυο βασικές πολιτικές επιλογές, αντίθετες μεταξύ τους: η φιλελεύθερη και η κευνσιανή. Οι δυο αυτές πολιτικές υιοθετήθηκαν από διάφορα κράτη κυρίως σε διάφορες χρονικές περιόδους της δεκαετίας του 1970 για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις των πετρελαϊκών κρίσεων. Το φιλελεύθερο μοντέλο υιοθετήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία το 1979 από την κυβέρνηση της Μάργκαρετ Θάτσερ, το 1976 από την γαλλική κυβέρνηση του Μπαρ (1976-1981) και από τις κυβερνήσεις της Δυτικής Γερμανίας των καγκελαρίων Σμιτ και Κολ. Το μοντέλο που βασίστηκε στις θεωρίες του Κένυς υιοθετήθηκε από την σοσιαλιστική κυβέρνηση του Μορουά στη Γαλλία κατά την περίοδο 1981-1983. Οι χώρες του ΟΟΣΑ επέλεξαν μια πολιτική βασισμένη στην λιτότητα, δημοσιονομική και νομισματική. Σταδιακά οι επιπτώσεις της δεύτερης κρίσης περιορίστηκαν και οι οικονομίες άρχισαν να ανακάμπτουν. Οι τιμές των πρώτων υλών μειώθηκαν, το δολάριο έπεσε ενώ αυξήθηκε η παραγωγικότητα στους τομείς των νέων τεχνολογιών. Ο πληθωρισμός περιορίστηκε και οι οικονομίες της Δύσης μπήκαν πάλι σε τροχιά ανάπτυξης καθώς αυξήθηκαν οι επενδύσεις⁴⁵.

Η ΗΠΑ και η Ιαπωνία ήταν από τις πλέον εξαρτημένες από το εισαγόμενο πετρέλαιο χώρες. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ χρησιμοποίησε, τον Απρίλιο του 1979, την πολιτική της επιρροή για να πείσει την Σαουδική Αραβία να αυξήσει την παραγωγή πετρελαίου με την προϋπόθεση ότι δεν θα προστίθετο επιπλέον πετρέλαιο στα στρατηγικά πετρελαϊκά αποθέματα. Ταυτόχρονα, οι ΗΠΑ δημιούργησαν μια δύναμη ταχείας επέμβασης που θα είχε την δυνατότητα να επέμβει στην περίπτωση που έκρινε αναγκαίο. Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους οι Σοβιετικοί εισέβαλαν στο Αφγανιστάν και το Δόγμα Κάρτερ ενίσχυσε την απειλή μιας πιθανής αμερικανικής επέμβασης στην περιοχή. Η Ιαπωνία που ήταν εξαιρετικά ευάλωτη (εισήγαγε σχεδόν το σύνολο του αναγκαίου πετρελαίου) τήρησε μια ανεξάρτητη στάση με γνώμονα το συμφέρον της χώρας και όχι τις διεθνείς συνεργασίες. Προχώρησε σε επενδύσεις στην Μέση Ανατολή, αγόρασε πετρέλαιο στις αγορές άμεσης παράδοσης και

---

⁴⁵ S. Bernstein, & P. Milza, ό.π., 255.

συνέχισε να αγοράζει ιρανικό πετρέλαιο ακόμη και κατά την κρίση των ομήρων της Τεχεράνης⁴⁶.

---

⁴⁶ F. Venn, *ό.π.*, 28.

4. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 γενικά

Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 πυροδοτήθηκε με απόφαση του Οργανισμού Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγικών Χωρών (ΟΠΕΚ), να προχωρήσει σε εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου σε χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ κατά τον πόλεμο του ΓιομΚιπούρ. Αυτό οδήγησε σε σημαντική μείωση της προσφοράς πετρελαίου, με αποτέλεσμα οι τιμές να εκτοξευθούν στα ύψη και να οδηγήσουν σε ελλείψεις και μεγάλες ουρές στα πρατήρια καυσίμων. Ειδικότερα, τον Οκτώβριο του 1973, η Συρία και η Αίγυπτος εξαπέλυσαν αιφνιδιαστική επίθεση στο Ισραήλ. Στην συνέχεια, ο Αμερικάνος Πρόεδρος Νίξον εξουσιοδότησε την παράδοση προμηθειών και όπλων στο Ισραήλ, ενώ οι Σοβιετικοί ανεφοδιάζονταν στη Συρία και την Αίγυπτο. Σχεδόν άμεσα, ο ΟΠΕΚ ανακοίνωσε την απόφαση του να αυξήσει την τιμή του πετρελαίου κατά 70%, σε πάνω από 5 δολάρια/βαρέλι, και έπειτα να μειώσουν την παραγωγή κατά 5%. Ο Πρόεδρος Νίξον αντέδρασε ζητώντας από το Κογκρέσο 2,2 δισεκατομμύρια δολάρια σε επείγουσα βοήθεια για το Ισραήλ, πυροδοτώντας μια συλλογική απάντηση του ΟΠΕΚ για την επιβολή ολικού εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και να περιορίσει επιλεκτικά τις εξαγωγές σε άλλους καταναλωτές στη Δυτική Ευρώπη και την Ιαπωνία. Η τιμή του πετρελαίου αυξήθηκε στα 12 δολάρια/βαρέλι. Η κρίση αυτή είχε σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία, προκαλώντας πληθωρισμό και ύφεση, και είχε επίσης σημαντικό αντίκτυπο στην πολιτική των χωρών εισαγωγής πετρελαίου. Η κρίση αυτή οδήγησε σε επαναξιολόγηση της ενεργειακής πολιτικής. Η πετρελαϊκή κρίση είχε επίσης διαρκή αντίκτυπο στο παγκόσμιο πολιτικό κλίμα, καθώς ανέδειξε την ευπάθεια των βιομηχανικών χωρών σε διαταραχές στον εφοδιασμό πετρελαίου (Verrastro&Caruso, 2013).

Το 1973, λοιπόν, τα μέλη του ΟΠΕΚ επέβαλαν εμπάργκο στο πετρέλαιο στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά και στον Καναδά, την Ιαπωνία και την Ολλανδία ως απάντηση στην υποστήριξη τους προς το Ισραήλ στον Αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1973. Σχεδόν ταυτόχρονα, ο ΟΠΕΚ αύξησε σημαντικά τις τιμές του για το πετρέλαιο για όλα τα άλλα έθνη. Γρήγορα η τιμή του πετρελαίου τετραπλασιάστηκε. Αυτά τα δύο γεγονότα -το εμπάργκο και οι αυξήσεις των τιμών- είχαν τεράστιες οικονομικές επιπτώσεις στις οικονομίες των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας και της Δυτικής Ευρώπης. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 τόνισε την υπερβολική εξάρτηση της Δύσης από τις ξένες εισαγωγές πετρελαίου και τη διασύνδεση της παγκόσμιας προσφοράς πετρελαίου και

της παγκόσμιας οικονομίας. Επίσης, σε ορισμένα κράτη, η κρίση ενθάρρυνε μια προσπάθεια ενίσχυσης της ενεργειακής τους ασφάλειας και ανάπτυξης εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Η κρίση έδειξε την αυξανόμενη ισχύ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών της Μέσης Ανατολής, και ταυτόχρονα την ευάλωτη θέση των δυτικών κρατών έναντι αυτής της ισχύος. Η Πετρελαϊκή Κρίση του 1973 διατάραξε δραστικά και μόνιμα τη σχέση μεταξύ των ΗΠΑ και των δυτικοευρωπαϊκών εθνών και της Μέσης Ανατολής και είχε βαθιές πολιτικές και οικονομικές συνέπειες για τις επόμενες δεκαετίες (Carenen, 2018).

Σημειώνεται ότι οΟΠΕΚ είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός που αποτελείται από αραβικές χώρες που είναι μεγάλες χώρες παραγωγής και εξαγωγής πετρελαίου. Ιδρύθηκε το 1960 με στόχο τον συντονισμό των πετρελαϊκών πολιτικών των χωρών μελών του, που περιλαμβάνουν την Αλγερία, το Μπαχρέιν, την Αίγυπτο, το Ιράκ, το Κουβέιτ, τη Λιβύη, το Κατάρ, τη Σαουδική Αραβία, τη Συρία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Ο κύριος στόχος του ΟΠΕΚ ήταν να διασφαλίζει δίκαιες τιμές για το πετρέλαιο και να προστατεύει τα συμφέροντα των χωρών μελών του στη διεθνή αγορά πετρελαίου. Ο οργανισμός στόχευε επίσης στη συνεργασία σε τεχνικά και οικονομικά ζητήματα που σχετίζονταν με τη βιομηχανία πετρελαίου και στην ενίσχυση της συνεργασίας και του συντονισμού μεταξύ των χωρών μελών του σε διάφορους τομείς. Μέχρι το 1973 όμως δεν είχε καταφέρει να κάνει εμφανή την παρουσία του (Cooper&Yue, 2008).

Στον πυρήνα της πετρελαϊκής κρίσης του 1973 βρίσκεται, όπως τεκμαίρεται από τα προηγούμενα, ο πόλεμος του ΓιομΚιπούρ. Ειδικότερα, ο πόλεμος του ΓιομΚιπούρ, γνωστός και ως Αραβοϊσραηλινός πόλεμος του 1973, διεξήχθη μεταξύ του Ισραήλ και ενός συνασπισμού αραβικών κρατών με επικεφαλής την Αίγυπτο και τη Συρία. Ο πόλεμος ξεκίνησε στις 6 Οκτωβρίου 1973, που είναι η εβραϊκή γιορτή του ΓιομΚιπούρ, και κράτησε 18 ημέρες. Τα αραβικά κράτη ηττήθηκαν από το Ισραήλ, αλλά τα κράτη μέλη του ΟΠΕΚ αποφάσισαν να επιβάλουν εμπάργκο πετρελαίου σε χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ κατά τη διάρκεια του πολέμου ως τρόπο άσκησης οικονομικής πίεσης (Brecher, 2017). Ο πόλεμος του ΓιομΚιπούρ ήταν μια καθοριστική στιγμή στην ιστορία της Μέσης Ανατολής. Ενώ ήταν παράλληλα μια μεγάλη σύγκρουση του Ψυχρού Πολέμου, ήταν επίσης ένα εξαιρετικά σημαντικό γεγονός στην ίδια τη Μέση Ανατολή. Ο πόλεμος ήταν ένα σημαντικό ορόσημο στην εξέλιξη της αραβοϊσραηλινής σύγκρουσης, καθώς σηματοδότησε την πρώτη φορά

που το Ισραήλ απέτυχε να επιτύχει μια αποφασιστική νίκη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μια αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων σε ολόκληρη την περιοχή, με τα αραβικά κράτη να αποκτούν μια νέα εμπιστοσύνη στην ικανότητά τους να αμφισβητήσουν το Ισραήλ. Ως αποτέλεσμα, ο πόλεμος οδήγησε σε αύξηση της έντασης της σύγκρουσης, καθώς και οι δύο πλευρές σκλήρυναν τις θέσεις τους και προετοιμάζονταν για περαιτέρω συγκρούσεις. Αυτό, με τη σειρά του, είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω κλιμάκωση της σύγκρουσης, καθώς και την αύξηση της περιφερειακής αστάθειας. Ο πόλεμος του ΓιομΚιπούρ ήταν επομένως μια σημαντική καμπή στη σύγκρουση στη Μέση Ανατολή, καθώς είχε ως αποτέλεσμα μια δραματική αλλαγή στην ισορροπία δυνάμεων (Rabinovich, 2007).

Παράλληλα, οι εξελίξεις αυτές δεν μπορούν να αποσυνδεθούν από σημαντικές πολιτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στη Μέση Ανατολή και οδήγησαν στην άνοδο του εθνικισμού. Ειδικότερα, τα έθνη της Μέσης Ανατολής κατέβαλαν προσπάθειες να επιβεβαιώσουν την ανεξαρτησία τους ως ξεχωριστά κράτη ενόψει μακρών ετών δυτικής κυριαρχίας των εθνών τους και των φυσικών τους πόρων. Για τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη της Μέσης Ανατολής, το πετρέλαιο αποτελούσε τον πολυτιμότερο πόρο τους. Δεδομένης της βασισμένης στο πετρέλαιο Δεύτερης Βιομηχανικής Επανάστασης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η παραγωγή πετρελαίου προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό και ενδιαφέρον από τα δυτικοευρωπαϊκά έθνη και τις ιδιωτικές εταιρείες για το πετρέλαιο της Μέσης ανατολής. Εξαιτίας όμως του γεγονότος ότι η εξόρυξη, η διύλιση και η εμπορευματοποίηση του πετρελαίου συνεπάγονται ένα τεράστιο κόστος, τα περισσότερα κράτη της Μέσης Ανατολής βασίστηκαν σε επενδύσεις από ξένες κυβερνήσεις και ιδιωτικές εταιρείες για να μειώσουν τον οικονομικό κίνδυνο της παραγωγής πετρελαίου. Οι κυβερνήσεις και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ενώθηκαν για να δημιουργήσουν κοινοπραξίες προκειμένου να επωφεληθούν από το πετρέλαιο (μερικά παραδείγματα τέτοιων κοινοπραξιών περιλαμβάνουν την Anglo-Persian Oil Company και την εταιρεία Royal Dutch Shell). Προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στα αποθέματα πετρελαίου, αυτές οι κοινοπραξίες είχαν αποκτήσει επίσημες παραχωρήσεις από τις κυβερνήσεις των πλούσιων σε πετρέλαιο περιοχών. Αυτές οι παραχωρήσεις επέτρεψαν την σχεδόν ανεμπόδιστη πρόσβαση σε πετρελαϊκούς πόρους στις χώρες της Μέσης Ανατολής με αντάλλαγμα ένα μικρό ποσοστό του κέρδους και ελάχιστο έλεγχο της παραγωγής και

της τιμής του πετρελαίου από τις χώρες που διέθεταν τους ενεργειακούς πόρους αυτούς (Carenen, 2018).

Η «πετρελαϊκή κρίση» του Οκτωβρίου 1973 ήταν στην πραγματικότητα μια συγκυρία τεσσάρων ξεχωριστών κρίσεων που διασταυρώθηκαν μεταξύ τους σε σύντομο χρονικό διάστημα τον παραγμένο μήνα του Οκτώβριου του 1973. Η πρώτη κρίση αφορούσε την απόφαση των μεγάλων εξαγωγέων πετρελαίου, που εκφράστηκε μέσω του Οργανισμού Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγικών Χωρών (ΟΠΕΚ), να αφαιρέσουν τον έλεγχο των τιμών του πετρελαίου από τις μεγάλες εταιρείες πετρελαίου και στη συνέχεια να αποφασίσουν τα επίπεδα παραγωγής και τιμών ανεξάρτητα από τα εταιρικά συμφέροντα που κυριαρχούσαν παραδοσιακά στις πετρελαϊκές βιομηχανίες μέχρι τότε. Η δεύτερη κρίση αφορούσε την μακροχρόνια αραβοϊσραηλινή διαμάχη, η οποία το 1967 είχε ως αποτέλεσμα έναν σύντομο πόλεμο, στο τέλος του οποίου το Ισραήλ είχε καταλάβει τη χερσόνησο του Σινά, τη Δυτική Όχθη και την Λωρίδα της Γάζας, αυξάνοντας έτσι σημαντικά την περιοχή υπό τον έλεγχό του. Η τρίτη, αλληλένδετη, κρίση ήταν η απόφαση μιας ομάδας αραβικών κρατών να επιβάλουν ένα ολικό μποϊκοτάζ σε επιλεγμένες χώρες που θεωρούνταν υποστηρικτές του Ισραήλ και επίσης να εφαρμόσουν περικοπές στην παραγωγή σε μια προσπάθεια να πείσουν τη Δύση, ιδιαίτερα τις ΗΠΑ, να μετριάσουν την υποστήριξή τους στο Ισραήλ κατά την αραβοϊσραηλινή σύγκρουση το 1973. Η τέταρτη κρίση αφορούσε το πολιτικό σκηνικό στις ΗΠΑ, καθώς ο Αμερικανός Πρόεδρος Ρίτσαρντ Νίξον και η διοίκηση του αντιμετώπιζαν μια σειρά από κρίσιμα εσωτερικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένης της παραίτησης του Αντιπροέδρου Spiro Agnew και της κλιμάκωσης της πίεσης στον Λευκό Οίκο ως συνέπεια των ερευνών του σκανδάλου Watergate (Venn, 2016).

Τα αποτελέσματα της πετρελαϊκής κρίσης και της αύξησης της τιμής του πετρελαίου ήταν άμεσα και καταστροφικά. Η Δύση και μεγάλο μέρος του κόσμου γνώρισαν πληθωρισμό και οικονομική ύφεση. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 είχε, πράγματι, σημαντική και διαρκή επίδραση στην οικονομία όλου του κόσμου. Σηματοδότησε την έναρξη της μετάβασης σε μια εποχή παγκόσμιων ενεργειακών κρίσεων, με τεράστιες συνέπειες που γίνονται αισθητές ακόμα και σήμερα. Η κρίση προκλήθηκε από τη δραστική μείωση της προσφοράς πετρελαίου και την σημαντική άνοδο στην τιμή του πετρελαίου. Αυτό είχε ουσιαστικό οικονομικό αντίκτυπο, όχι μόνο στα κράτη που εμπλέκονταν στην κρίση, αλλά στην παγκόσμια οικονομία στο σύνολό της.

Παράλληλα με τις άμεσες επιπτώσεις, υπήρξε ένας αριθμός μακροπρόθεσμων, δευτερογενών επιπτώσεων. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 επέφερε μείωση της οικονομικής ανάπτυξης και αύξηση του ρυθμού πληθωρισμού στην παγκόσμια οικονομία, αλλά και αύξηση της παγκόσμιας ανισότητας. Πολλές χώρες άρχισαν να παρουσιάζουν βραδύτερη οικονομική ανάπτυξη. Η αύξηση στην τιμή του πετρελαίου προκάλεσε μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης πετρελαίου, η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε μείωση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των καταναλωτικών δαπανών και την αύξηση της ανεργίας. Επιπρόσθετα, η κρίση προκάλεσε μείωση του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων, καθώς η αυξημένη τιμή του πετρελαίου καθιστούσε ακριβότερες για τις επιχειρήσεις την εισαγωγή και εξαγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό, με τη σειρά του, προκάλεσε μείωση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Η κρίση οδήγησε επίσης σε αύξηση του πληθωρισμού, καθώς το κόστος των αγαθών και των υπηρεσιών αυξήθηκε λόγω της αυξημένης τιμής του πετρελαίου. Έτσι, η κρίση οδήγησε σε μια περίοδο οικονομικής στασιμότητας (Blanchard & Gali, 2007).

5. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 γενικά

Η πετρελαϊκή κρίση το 1979 ακολούθησε την ανατροπή του Σάχη του Ιράν που είχε ως αποτέλεσμα την «Ιρανική Ισλαμική Επανάσταση» και το ξέσπασμα του πολέμου μεταξύ δύο μεγάλων μελών του ΟΠΕΚ, του Ιράκ και του Ιράν. Ο πόλεμος ξεκίνησε επίσημα τον Σεπτέμβριο του 1980 και οδήγησε σε παρατεταμένες στρατιωτικές συγκρούσεις για οκτώ χρόνια. Ο πόλεμος ήταν καταστροφικός για το Ιράν και το Ιράκ, διέκοψε την οικονομική ανάπτυξη και διατάραξε την παραγωγή και τις εξαγωγές πετρελαίου (Cooper & Yue, 2008).

Αναλυτικότερα, Επιπλέον, όταν ξέσπασαν προβλήματα στο Ιράν αναδείχθηκε εκ νέου μια απειλή για το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής καθώς. Από την αποκατάστασή του στον θρόνο του το 1933, ο Σάχης, ήταν έντονα φιλοδυτικός. Με την άνοδο των εσόδων από το πετρέλαιο μάλιστα μετά το 1973 είχε ακολουθήσει πολιτικές οικονομικού εκσυγχρονισμού, ανάπτυξης αλλά και ενίσχυσης των στρατιωτικών δαπανών. Ωστόσο, είχε επίσης επιδιώξει να υπονομεύσει κάθε πιθανή εσωτερική απειλή για τη σταθερότητα του καθεστώτος του, κι επιπλέον, προσπάθησε να υπονομεύσει τη θέση της θρησκείας εντός της χώρας, τονίζοντας τον κοσμικό

χαρακτήρα του καθεστώτος του και αμφισβητώντας την επίδραση του Ισλάμ στην καθημερινή ζωή. Ο Σάχης είχε μετατρέψει το Ιράν σε μία από τις ταχύτερα βιομηχανοποιούμενες χώρες του τρίτου κόσμου, όμως συνόδευσε αυτό το μοτίβο εκσυγχρονισμού με την εδραίωση ενός εκτεταμένου μηχανισμού καταστολής, ιδιαίτερα μετά τις λαϊκές αναταραχές του 1963, που οδήγησαν στην εξορία του Αγιατολάχ Χομεϊνί (Venn, 2016).

Η επανάσταση στο Ιράν το 1979 έτσι είχε σημαντικό αντίκτυπο στην αγορά πετρελαίου και συνέβαλε στην πετρελαϊκή κρίση εκείνης της χρονιάς. Η επανάσταση οδήγησε στην ανατροπή του Σάχη του Ιράν, και στην ίδρυση μιας Ισλαμικής Δημοκρατίας υπό την ηγεσία του Αγιατολάχ Χομεϊνί. Ένας από τους βασικούς τρόπους με τους οποίους η επανάσταση συνέβαλε στην πετρελαϊκή κρίση ήταν η διακοπή της παραγωγής πετρελαίου στο Ιράν. Η επανάσταση οδήγησε σε μεγάλης κλίμακας διαταραχή της πετρελαϊκής βιομηχανίας στο Ιράν, με πολλά κοιτάσματα πετρελαίου και διυλιστήρια να κλείνουν ή να έχουν υποστεί ζημιές και πολλούς ξένους εργάτες πετρελαίου να εγκαταλείπουν τη χώρα. Αυτό οδήγησε σε σημαντική μείωση της προσφοράς πετρελαίου από το Ιράν. Επιπλέον, η νέα επαναστατική κυβέρνηση στο Ιράν εθνικοποίησε τη βιομηχανία πετρελαίου της χώρας, η οποία ελεγχόταν προηγουμένως από ξένες εταιρείες, και ανέλαβε τον έλεγχο των εξαγωγών πετρελαίου της χώρας. Αυτό οδήγησε σε μείωση των ξένων επενδύσεων στην πετρελαϊκή βιομηχανία και μείωσε τα κίνητρα για τις ξένες εταιρείες να εξερευνήσουν και να αναπτύξουν νέα κοιτάσματα πετρελαίου. Ο συνδυασμός της μειωμένης παραγωγής πετρελαίου και των μειωμένων ξένων επενδύσεων στην πετρελαϊκή βιομηχανία οδήγησε σε μείωση της παγκόσμιας προσφοράς πετρελαίου και αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 επιδεινώθηκε επίσης από τις συνεχιζόμενες πολιτικές εντάσεις στη Μέση Ανατολή, που πυροδότησε η Ιρανική Επανάσταση (Wise, 2011).

Η πετρελαϊκή κρίση, όπως προαναφέρθηκε, συνδέεται επίσης και με τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ που ήταν μια παρατεταμένη ένοπλη σύγκρουση που έλαβε χώρα μεταξύ 1980 και 1988. Ο πόλεμος ξεκίνησε με μια εισβολή στο Ιράν από το Ιράκ, με επικεφαλής τον Σαντάμ Χουσεϊν, το 1980. Η σύγκρουση διεξήχθη κυρίως κατά μήκος των συνόρων Ιράν-Ιράκ, ενώ και οι δύο πλευρές στόχευσαν η μία τις πετρελαϊκές δομές της άλλης Κόλπο. Ο πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα εκατοντάδες χιλιάδες θανάτους και προκάλεσε σημαντικές ζημιές στις οικονομίες και στις

υποδομές και των δύο χωρών. Παρόλα αυτά, καμία πλευρά δεν μπόρεσε να επιτύχει μια ξεκάθαρη νίκη και ο πόλεμος έληξε με μια κατάπαυση του πυρός με τη μεσολάβηση του ΟΗΕ τον Αύγουστο του 1988. Ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ επηρέασε δραστικά την Μέση Ανατολή, αλλά και χαρακτηρίστηκε από την εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ αρχικά είχαν ελάχιστο ενδιαφέρον για το Ιράκ, αλλά άλλαξαν τη στάση τους μετά την ιρανική επανάσταση το 1979. Οι ΗΠΑ άρχισαν να θεωρούν το Ιράκ ως αντίβαρο στο Ιράν και υποστήριζαν το Ιράκ στον πόλεμο Ιράν-Ιράκ που τελικά αποδείχθηκε μια παρατεταμένη και μάταιη σύγκρουση (Hahn, 2012).

Όπως και το 1973, πολλοί διαφορετικοί παράγοντες συνέβαλαν στη γένεση της πετρελαϊκής κρίσης του 1979. Από αυτούς τους παράγοντες, ίσως ο πιο σημαντικός ήταν η κλιμάκωση της έντασης εντός του Ψυχρού Πολέμου. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 παρατηρήθηκε μια χαλάρωση της αντιπαράθεσης του Ψυχρού Πολέμου, που εκκίνησε από την κυβέρνηση Νίξον, η οποία είχε αναλάβει πρωτοβουλίες προσέγγισης τόσο με τη Σοβιετική Ένωση όσο και με την Κίνα ενθαρρύνοντας έτσι την ύφεση του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού. Το Δόγμα Νίξον για την ενθάρρυνση άλλων χωρών να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη για τη δική τους άμυνα και να απεμπλακούν από την αμερικανική αμυντική ασπίδα μείωσε την πιθανότητα μιας άμεσης σύγκρουσης των δύο υπερδυνάμεων, ενώ συνέβαλε επίσης στον ενισχυμένο ρόλο του Ιράν ως περιφερειακού παράγοντα. Επιπλέον, η υποβάθμιση της κούρσας εξοπλισμών θεωρήθηκε και από τις δύο υπερδυνάμεις ως σημαντικό στοιχείο στις δικές τους εσωτερικές οικονομικές πολιτικές. Ως εκ τούτου, οι δύο υπερδυνάμεις διαπραγματεύτηκαν συμφωνίες για τον περιορισμό των στρατηγικών όπλων και διαμορφώνονταν ένα περιβάλλον διευθέτησης των μεταξύ τους ζητημάτων. Αυτό το θετικό κλίμα ωστόσο κατέρρευσε κατά τη διάρκεια του 1979. Ο Ψυχρός Πόλεμος επιδεινώθηκε ξανά απότομα, καθώς η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε στο Αφγανιστάν, απειλώντας την σταθερότητα της Δυτικής Ασίας αλλά και της Μέσης Ανατολής γενικότερα. Ως αποτέλεσμα υπήρξε μια σαφής σκλήρυνση της ρητορικής και της στάσης των δυο υπερδυνάμεων, που επανάφερε την ψυχροπολεμική ένταση του στα πρότερα επίπεδα. (Venn, 2016).

Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 είχε βαθιές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία. Σύμφωνα με τον η δραματική αύξηση της τιμής του πετρελαίου προκάλεσε σοβαρή ύφεση σε πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι το

πετρέλαιο είχε γίνει κρίσιμος παράγοντας για την παραγωγή και τη μεταφορά αγαθών, έτσι το αυξημένο κόστος του πετρελαίου είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους κατασκευής, μεταφοράς και άλλων βασικών υπηρεσιών. Επιπλέον, η προκύπτουσα απώλεια παραγωγής, απασχόλησης και εισοδήματος προκάλεσε μείωση της συνολικής καταναλωτικής ζήτησης. Αυτό προκάλεσε περαιτέρω απώλειες σε άλλους τομείς της οικονομίας. Η κρίση προκάλεσε μείωση και στο παγκόσμιο εμπόριο, καθώς η άνοδος των τιμών του πετρελαίου αύξησε το κόστος των εισαγωγών και των εξαγωγών, με αποτέλεσμα τη μείωση του όγκου των εμπορευμάτων. Επιπλέον, η κρίση προκάλεσε αύξηση των ρυθμών πληθωρισμού και αύξηση του δημόσιου χρέους, καθώς οι κυβερνήσεις έπρεπε να αναλάβουν περισσότερα χρέη για να χρηματοδοτήσουν το αυξημένο κόστος του πετρελαίου. Τελικά, η πετρελαϊκή κρίση του 1979 είχε σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία, προκαλώντας μείωση της παραγωγής, αύξηση του πληθωρισμού και του δημόσιου χρέους και μείωση του παγκόσμιου εμπορίου (Venn, 2016).

6. Σύγχρονη ενεργειακή κρίση

Στη σύγχρονη εποχή μία νέα ενεργειακή κρίση έχει προκληθεί ύστερα από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022. Η εισβολή αυτή βέβαια δεν προέκυψε από το πουθενά καθώς στην μετα-σοβιετική εποχή οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών χαρακτηρίζονται από έντονη αντιπαλότητα και σύγκρουση. Για να γίνει καλύτερα κατανοητή η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι συνθήκες της μετα-σοβιετικής περιόδου. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η ανεξαρτησία της Ουκρανίας ήταν ένα επίμαχο ζήτημα για τη Ρωσία, καθώς ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού της Ουκρανίας είχε ρωσική εθνική συνείδηση και υπήρχαν ισχυροί πολιτιστικοί και οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών. Μέχρι το 2014, υπήρχαν συνεχείς διαφωνίες μεταξύ των δύο χωρών για θέματα όπως η σχέση της Ουκρανίας με το ΝΑΤΟ, το καθεστώς του ρωσικού στόλου στην Κριμαία και η μεταφορά ρωσικού φυσικού αερίου μέσω της Ουκρανίας στην Ευρώπη. Ωστόσο, αυτές οι εντάσεις κλιμακώθηκαν το 2014 με την απόφαση του Προέδρου της Ουκρανίας να καθυστερήσει την υπογραφή συμφωνίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση πυροδοτώντας εκτεταμένες διαμαρτυρίες και συγκρούσεις στην Ουκρανία, γνωστές ως Euromaidan. Η Ρωσία αντιλήφθηκε το Euromaidan ως ένα είδος πραξικοπήματος το οποίο υποστηριζόμενο από τις ΗΠΑ και την Δύση ευρύτερα θα μπορούσε δυνητικά να δημιουργήσει ζητήματα ασφαλείας στους ρωσόφωνους

πληθυσμούς της Ουκρανίας στα ανατολικά της χώρας αλλά και στην ίδια. Έτσι μέσα από μία σειρά υβριδικών επιθετικών ενεργειών η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία, ενώ παράλληλα στα ανατολικά της Ουκρανίας δύο περιοχές αυτό-ανακηρύχθηκαν ως αυτόνομες. Με τον τρόπο αυτό, ο ρωσικός έλεγχος στην Ουκρανία αυξήθηκε δημιουργώντας τις συνθήκες για την περαιτέρω σύγκρουση (Welt, 2019).

Πράγματι, στις αρχές του 2022 η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία καθώς είχε ήδη συγκεντρώσει στρατεύματα γύρω από τα σύνορα της. Η προέλαση των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων αρχικά υπήρξε εκτεταμένη. Στη συνέχεια όμως η ουκρανική αντίσταση άρχισε να επιτυγχάνει νίκες. Ο πόλεμος συνεχίζει να εξελίσσεται. Στην πραγματικότητα η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία γίνεται αντιληπτή ως μία αναθέρμανση του Ψυχρού Πολέμου ο οποίος και είχε τελειώσει μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ρωσία, ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες είχε όχι μόνο αυξήσει την ισχύ της αλλά και πλέον διεκδικούσε με έναν όλο και πιο επιθετικό τρόπο να διαδραματίσει τον ρόλο του περιφερειακού ηγέτη, επανελέγχοντας τον πάλαι ποτέ σοβιετικό χώρο (Papava, 2022).

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η στάση των ΗΠΑ και τα Δύσης έχουνε ερμηνευτεί ως μια αναβίωση της γεωπολιτικής αντιπαλότητας των μεγάλων δυνάμεων. Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, ο Μπόρις Γέλτσιν ήταν ο πρώτος Ρώσος πρόεδρος, προσπάθησε να ενσωματώσει τη Ρωσία στη Δύση, αλλά πίστευε ότι θα ήταν καταλληλότερο να γίνει διαπραγμάτευση με τις ΗΠΑ για τον καθορισμό της νέας διεθνούς τάξης. Ωστόσο, οι ΗΠΑ δεν ενδιαφέρονταν αρκετά για μια τέτοια διαπραγμάτευση, καθώς ήταν της άποψης ότι η ΕΣΣΔ είχε ηττηθεί στον Ψυχρό Πόλεμο, άρα πρέπει να αποδεχθεί την επικρατούσα παγκόσμια τάξη. Η διελκυστίνδα στην Ουκρανία θεωρείται από πολλούς ειδικούς ως η αναβίωση ενός ψυχροπολεμικού κλίματος. Η Ρωσία έγινε πιο επιθετική προς τους γείτονές της στην περιοχή, καθώς ήθελε να επεκτείνει ξανά την επιρροή της. Τα γειτονικά κράτη όμως ένιωσαν ανασφαλή και άρχισαν να αναζητούν την ένταξη στο ΝΑΤΟ. Η Μόσχα όμως εκλαμβάνει την εμπλοκή του ΝΑΤΟ ως μια απειλή για την ασφάλεια της (Qaisrani et al., 2023).

Στο πλαίσιο αυτό, οι ΗΠΑ και η Δύση αντέδρασαν σε αυτή την επιθετικότητα της Ρωσίας όχι με την άμεση στρατιωτική εμπλοκή τους, αλλά με μία σειρά οικονομικών κυρώσεων κατά της Ρωσίας που μεταξύ άλλων αφορούσαν και τους ενεργειακούς

πόρους. Η εισβολή και οι επακόλουθες κυρώσεις της Δύσης, σώρευσαν νέες πιέσεις στις προμήθειες πετρελαίου και φυσικού αερίου που είχαν ήδη πιεστεί από την ταχεία οικονομική ανάκαμψη μετά από την πανδημία. Επίσης, κορυφαίες ενεργειακές εταιρείες υποχώρησαν βιαστικά από τη Ρωσία και διέγραψαν περιουσιακά στοιχεία δεκάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων. Οι τιμές του φυσικού αερίου και του πετρελαίου έφθασαν σε ιστορικά υψηλά τροφοδοτώντας μια εκτίναξη του πληθωρισμού και οικονομική επιβράδυνση. Όσο η Μόσχα χειραγωγούσε τις τιμές και το εμπόριο φυσικού αερίου και πετρελαίου πολλά κράτη, κυρίως ευρωπαϊκά, προσπάθησαν να βρουν εναλλακτικές πηγές ενέργειας. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έκανε τις χώρες αυτές να επαναξιολογήσουν τη σχέση τους με την Ρωσία, που εδώ και πολύ καιρό ήταν ο κύριος προμηθευτής φυσικού αερίου (Gaffen, 2022).

Η Ρωσία, άλλωστε, είναι ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου στον κόσμο και ως εκ τούτου διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Η Ρωσία είναι σημαντικός εξαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου σε πολλές χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, ενώ διαθέτει επίσης σημαντικά αποθέματα άνθρακα. Επιπλέον, η Ρωσία έχει μια καλά ανεπτυγμένη υποδομή για τη μεταφορά και τη διανομή ενεργειακών πόρων. Εξαιτίας αυτού, ο ενεργειακός τομέας της Ρωσίας συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία της χώρας και ο ρόλος του στην παγκόσμια αγορά ενέργειας μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις παγκόσμιες τιμές και την προσφορά ενέργειας. Η Ρωσία όμως είναι γνωστό ότι χρησιμοποιεί τους ενεργειακούς πόρους της ως πολιτικό εργαλείο για να ασκήσει επιρροή σε άλλες χώρες. Ένας τρόπος με τον οποίο το κατάφερε αυτό είναι χρησιμοποιώντας τις προμήθειες φυσικού αερίου στην Ευρώπη ως μοχλό πίεσης. Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο η Ρωσία χρησιμοποίησε τους ενεργειακούς πόρους της για πολιτικό όφελος είναι μέσω ενεργειακών συμφωνιών με άλλες χώρες. Η Ρωσία έχει υπογράψει μακροπρόθεσμες συμβάσεις για την εξαγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου, γεγονός που μπορεί να δώσει στη Ρωσία σημαντική επιρροή στην ενεργειακή ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική αυτών των χωρών. Επιπλέον, οι ελεγχόμενες από το κράτος ενεργειακές εταιρείες της Ρωσίας συχνά λειτουργούν ως προέκταση της εξωτερικής πολιτικής του Κρεμλίνου και έχουν χρησιμοποιηθεί για την προώθηση των στόχων εξωτερικής πολιτικής (Cesnakas, 2016).

Η διατάραξη των σχέσεων Ρωσίας-Ουκρανίας είχε δημιουργήσει και παλιότερα ενεργειακές κρίσεις, αλλά μικρότερης κλίμακας. Πράγματι, το 2006 και το 2009,

αλλά και το 2014, η Ρωσία διέκοψε τις προμήθειες φυσικού αερίου στην Ουκρανία λόγω διαφωνιών για τις τιμές και τις χρηματικές οφειλές της Ουκρανίας. Οι διακοπές στην ροή φυσικού αερίου δεν επηρέασαν μόνο την Ουκρανία, αλλά και αρκετές ευρωπαϊκές χώρες που λαμβάνουν ρωσικό φυσικό αέριο μέσω αγωγών που διέρχονται από την Ουκρανία. Οι κρίσεις αυτές οδήγησαν σε εκτεταμένες ελλείψεις και αναταραχές, ιδιαίτερα στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη, και προκάλεσε σημαντική οικονομική ζημιά. Οι διαφορές επιλύθηκαν μέσω διαπραγματεύσεων και προσωρινών συμφωνιών, αλλά τόνισαν την εξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο και την πιθανότητα διαταραχών στον εφοδιασμό με φυσικό αέριο (Stulberg, 2015).

Σήμερα, ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας έχει επηρεάσει περαιτέρω την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Ωστόσο, ο λεπτομερής βαθμός επιρροής και η διαδικασία επιρροής είναι ακόμη ασαφής όσο η διαμάχη συνεχίζεται. Πράγματι, ο κόσμος βρίσκεται σε μια εύθραυστη κατάσταση κάτω από τη πίεση της πανδημίας του COVID-19 σε κάθε τομέα όπως η ενέργεια. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, που έλαβε χώρα μεταξύ δύο κύριων εξαγωγέων και διαμετακομιστικών κέντρων ενέργειας στον κόσμο θα επιδείνωνε ακόμη περισσότερο την παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Ο πόλεμος Ρωσίας-Ουκρανίας προκάλεσε στην πράξη ραγδαίες αυξήσεις στις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου αυξάνοντας τον παγκόσμιο πληθωρισμό. Στο πλαίσιο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης άλλωστε, η προσφορά και η ζήτηση ενέργειας μεταξύ κάθε χώρας συνδέονται στενά (Zhou et al., 2023).

7. Σύγκριση ενεργειακών κρίσεων

Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκαν περιληπτικά τα βασικά στοιχεία τριών διαφορετικών ενεργειακών κρίσεων: της πετρελαϊκής κρίσης του 1973, της πετρελαϊκής κρίσης του 1979 και της τρέχουσας ευγενικής κρίσης του 2022. Οι κρίσεις αυτές παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά καθώς και ορισμένες διαφορές.

Ειδικότερα, ένα κοινό σημείο και στις τρεις προαναφερόμενες ενεργειακές κρίσεις είναι ότι πυροδοτήθηκαν από συγκρούσεις και γενικά γεωπολιτικά συμβάντα.

Βέβαια, στην περίπτωση της πετρελαϊκής κρίσης του 1973 η κρίση πυροδοτήθηκε

από την αραβοϊσραηλινή σύγκρουση αλλά και την εμπλοκή των δύο μεγάλων δυνάμεων της ψυχροπολεμικής περιόδου, ενώ η κρίση του 1979 πυροδοτήθηκε κατά κύριο λόγο από εσωτερικούς πολιτικούς παράγοντες που αφορούσαν το καθεστώς διακυβέρνησης του Ιράν, αλλά και ενδο-αραβικούς ανταγωνισμούς. Η τρέχουσα κρίση πυροδοτήθηκε από την πολεμική σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας η οποία εντάσσεται στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε στον μετα-σοβιετικό χώρο, αλλά έχει και σημαντικές προεκτάσεις που αφορούν την αντιπαράθεση ΝΑΤΟ-Ρωσίας. Οι κρίσεις αυτές σε κάθε περίπτωση αναδεικνύουν την γεωπολιτική διάσταση της ενέργειας.

Ειδικότερα, ο όρος *γεωπολιτική της ενέργειας* αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ενέργειας και πολιτικής σε παγκόσμια κλίμακα. Ο όρος αυτός αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες επηρεάζουν την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση ενεργειακών πόρων, ιδιαίτερα του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Ο όρος περιλαμβάνει επίσης τους τρόπους με τους οποίους οι ενεργειακές πηγές και η ενεργειακή ασφάλεια μπορούν να διαμορφώσουν τις διεθνείς σχέσεις και να επηρεάσουν την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των χωρών. Στο πλαίσιο της γεωπολιτικής της ενέργειας, οι χώρες με μεγάλα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου συχνά θεωρούνται ότι βρίσκονται σε θέση στρατηγικού πλεονεκτήματος, καθώς έχουν μεγαλύτερο βαθμό ελέγχου στην παγκόσμια αγορά ενέργειας. Αυτό μπορεί να τους δώσει σημαντική μόχλευση στις διεθνείς σχέσεις, τόσο οικονομικά όσο και πολιτικά. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες που εξαρτώνται από εισαγόμενους ενεργειακούς πόρους θεωρούνται συχνά ότι βρίσκονται σε θέση στρατηγικής ευπάθειας, καθώς είναι πιο επιρρεπείς σε διαταραχές στον εφοδιασμό τους με ενεργειακούς πόρους.

Επίσης, ένα ακόμη κοινό στοιχείο των τριών εξεταζόμενων ενεργειακών κρίσεων είναι ο τεράστιος οικονομικός αντίκτυπος που είχαν όχι μόνο για τις εμπλεκόμενες χώρες αλλά και ευρύτερα για την παγκόσμια οικονομία. Βέβαια, ο οικονομικός αντίκτυπος της κρίσης δεν ήταν ίδιος σε αυτές τις ενεργειακές κρίσεις. Ειδικότερα, τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας δείχνουν ότι την περίοδο 1973-1974 υπήρξε μία πολύ μεγάλη μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας από 6,41% σε 1,79%, χωρίς ωστόσο να επέλθει ύφεση. Την περίοδο 1979-1980 επήλθε μία μείωση του ρυθμού της παγκόσμιας ανάπτυξης από 4,17% σε 1,88%, χωρίς και πάλι να υπάρχουν υφεσιακά αποτελέσματα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι ενεργειακές

αυτές κρίσεις υπήρξαν λιγότερο σημαντικές για την παγκόσμια οικονομία σε σύγκριση με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που επέφερε μία ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας το 2009 κατά 1,33%. Ακόμη μεγαλύτερη υπήρξε η μείωση του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2020 εξαιτίας της πανδημίας του COVID-19 καθώς μειώθηκε κατά 3,27%. Η τρέχουσα ενεργειακή κρίση αποδυναμώνει τις προοπτικές της παγκόσμια ανάπτυξης καθώς από 6% το 2021, μειώθηκε σε 3,2% το 2022 και αναμένεται να φτάσει το 2,7% το 2023, σύμφωνα με το ΔΝΤ (2022).

Σε κάθε περίπτωση, οι ενεργειακές κρίσεις μπορούν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία και υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους μπορεί να συμβεί αυτό. Πρώτον, ο πληθωρισμός. Μια μεγάλη ενεργειακή κρίση μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των τιμών της ενέργειας και άλλων αγαθών, καθώς οι επιχειρήσεις και οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν υψηλότερα κόστη για καύσιμα, μεταφορά και ενέργεια. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερο πληθωρισμό, ο οποίος μπορεί να διαβρώσει την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών και να δυσκολέψει τις επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν κέρδη. Δεύτερον, η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Μια ενεργειακή κρίση μπορεί να οδηγήσει σε επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς οι επιχειρήσεις και οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν υψηλότερο κόστος και άρα η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες μειώνεται². Αυτό μπορεί να δυσκολέψει τις επιχειρήσεις να επεκταθούν και να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και μπορεί να μειώσει το βιοτικό επίπεδο των καταναλωτών. Τρίτον, η ανεργία. Μια ενεργειακή κρίση μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια θέσεων εργασίας, καθώς οι επιχειρήσεις αναγκάζονται να μειώσουν τις δραστηριότητές τους ή να κλείσουν λόγω υψηλότερου κόστους και μειωμένης ζήτησης. Τέταρτον, οι μειωμένες επενδύσεις. Μια ενεργειακή κρίση μπορεί να καταστήσει πιο δύσκολο και δαπανηρό για τις επιχειρήσεις να επενδύσουν σε νέα projects και υποδομές. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μείωση του ρυθμού των επενδύσεων, γεγονός που μπορεί να επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη. Πέμπτο, ο αντίκτυπος στο διεθνές εμπόριο. Μια ενεργειακή κρίση μπορεί επίσης να επηρεάσει το διεθνές εμπόριο, καθώς οι υψηλότερες τιμές ενέργειας μπορεί να καταστήσουν ακριβότερη τη μεταφορά αγαθών και υπηρεσιών. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένο εμπόριο μεταξύ των χωρών και σε υψηλότερες τιμές για τα εισαγόμενα αγαθά (Hall&Klitgaard, 2012).

Ένα ακόμη κοινό στοιχείο των εν λόγω ενεργειών κρίσεων αφορά την στροφή των πληττόμενων χωρών προς μεγαλύτερη ενεργειακή ανεξαρτησία και διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών, καθώς και αυξημένη συνεργασία μεταξύ τους σε θέματα ενεργειακής ασφάλειας. Πράγματι, ως απάντηση στην πετρελαϊκή κρίση του 1973 και του 1979, πολλές χώρες εφάρμοσαν πολιτικές με στόχο την αύξηση της ενεργειακής ασφάλειας και τη μείωση της εξάρτησής τους από το ξένο πετρέλαιο. Μερικά από τα μέτρα που ελήφθησαν περιλαμβάναν τα εξής. Πρώτον, αύξηση της εγχώριας παραγωγής πετρελαίου. Χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση αύξησαν την εγχώρια παραγωγή πετρελαίου τους προκειμένου να μειώσουν την εξάρτησή τους από το ξένο πετρέλαιο. Δεύτερον, ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Πολλές χώρες αύξησαν τις επενδύσεις τους σε εναλλακτικές πηγές ενέργειας όπως η πυρηνική ενέργεια, η υδροηλεκτρική ενέργεια και η ηλιακή ενέργεια, προκειμένου να μειώσουν την εξάρτησή τους. Τρίτον, βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης. Οι κυβερνήσεις σε πολλές χώρες εφάρμοσαν πολιτικές για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης στα κτίρια και τις μεταφορές, όπως πρότυπα μόνωσης και πρότυπα οικονομίας καυσίμου για οχήματα. Τέταρτον, δημιουργία στρατηγικών αποθεμάτων πετρελαίου. Πολλές χώρες καθιέρωσαν στρατηγικά αποθέματα πετρελαίου ως αποθέματα ασφαλείας έναντι μελλοντικών διαταραχών στον εφοδιασμό πετρελαίου. Πέμπτο, αύξηση της διεθνούς συνεργασίας. Ορισμένες χώρες σχημάτισαν διεθνείς οργανισμούς για να συντονίσουν τις ενεργειακές τους πολιτικές και να προωθήσουν τη σταθερότητα στην παγκόσμια αγορά πετρελαίου, όπως ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA) (Yergin, 2006).

Τέλος, μία α διαφορά μεταξύ των κρίσεων αυτών είναι ότι η πετρελαϊκή κρίση του 1973 και 1979 αφορά το πετρέλαιο, ενώ η τρέχουσα ενεργειακή κρίση αφορά κατά κύριο λόγο το φυσικό αέριο. Ανάμεσα σε αυτούς τους δύο ενεργειακούς πόρους υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Αναλυτικότερα, το πετρέλαιο είναι ένα ορυκτό καύσιμο το οποίο εξαιτίας της φύσης του μπορεί να γίνει εύκολα αντικείμενο διεθνούς εμπορίου καθώς μεταφέρεται μέσω τάνκερ. Αντίθετα, η μεταφορά του φυσικού αερίου δεν είναι εύκολη και απαιτεί τεράστιες υποδομές σε αγωγούς, μακροχρόνια συμβόλαια κτλ. Έτσι λοιπόν η ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο μπορείτε να καμφθεί περισσότερο εύκολα σε σχέση με την ενεργειακή εξάρτηση από το φυσικό αέριο, καθώς στη δεύτερη περίπτωση η μεταστροφή σε άλλου είδους ορυκτά καύσιμα είναι δυσκολότερη (Franzaetal., 2016).

8.Συμπεράσματα

Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 ξέσπασε στο τέλος μιας μακράς περιόδου, περίπου τριών δεκαετιών, ανάπτυξης και οικονομικής άνθισης ύστερά από έναν καταστρεπτικό Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα πρώτα σημάδια της επερχόμενης ύφεσης είχαν ήδη αρχίσει να φαίνονται. Αφορμή για την κρίση υπήρξε ο πόλεμος του Γιόμ Κιπούρ. Οι αραβικές χώρες-μέλη του ΟΠΕΚ αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν το πετρέλαιο ως όπλο για να υποχρεώσουν τις χώρες της Δύσης να υιοθετήσουν μια φιλοαραβική στάση. Είχαν και κατά το παρελθόν προσπαθήσει να συνεργαστούν για να επιτύχουν αύξηση των τιμών αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Το 1973 κήρυξαν εμπάργκο εξαγωγών σε ορισμένες χώρες ενώ περιόρισαν τις ποσότητες σε άλλες. Το 1979, η κατάσταση ήταν διαφορετική. Η κρίση προκλήθηκε ως συνέπεια της ιρανικής επανάστασης. Ωστόσο, η δεύτερη κρίση ήταν κρίση τιμών και όχι επάρκειας πετρελαίου. Η παροχή ιρανικού πετρελαίου μειώθηκε για λίγο και εξισορροπήθηκε γρήγορα από άλλες πηγές. Ωστόσο, υπήρξε σημαντική αύξηση των τιμών στις αγορές άμεσης διανομής εξαιτίας της ανασφάλειας και του φόβου για μελλοντικές ελλείψεις. Οι χώρες του ΟΠΕΚ δεν προχώρησαν σε μείωση των ποσοτήτων ενώ αύξηση στις τιμές υπήρξε μόνο ως απάντηση στην μεγάλη διαφορά μεταξύ της βασικής τιμής του πετρελαίου και αυτής στις αγορές άμεσης διανομής. Σε αντίθεση με το 1973 τα μέλη του ΟΠΕΚ είχαν μεγαλύτερη ελευθερία στον καθορισμό των τιμών αφού το πετρέλαιο αυτή τη φορά δεν χρησιμοποιήθηκε ως όπλο για την επίτευξη ενός κοινού στόχου.

Το 1973 οι ΗΠΑ είχαν κάνει ήδη στροφή στην πολιτική τους και πλέον λάμβαναν υπόψη τόσο πολιτικούς όσο και οικονομικούς παράγοντες στη λήψη αποφάσεων σχετικών με το πετρέλαιο. Επιπλέον, το δόγμα Νίξον προέβλεπε μια πιο ουδέτερη στάση έναντι της Σοβιετικής Ένωσης. Οι όποιες κινήσεις σε βάρος της αντίπαλης υπερδύναμης γίνονταν με έμμεσο και όχι άμεσο τρόπο. Έτσι στις αρχές της δεκαετίας οι εντάσεις του ψυχρού πολέμου είχαν περιοριστεί. Παράλληλα, ο Νίξον ζητούσε από τις συμμαχικές χώρες να αναλάβουν τις ευθύνες τους σε επίπεδο άμυνας. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε το Ιράν σε περιφερειακό επίπεδο. Το Ιράν τηρούσε φιλική στάση έναντι των ΗΠΑ. Όταν ξέσπασε η ιρανική επανάσταση οι ξένες δυνάμεις δεν παρενέβησαν γιατί θεώρησαν ότι ο Σάχης δεν θα δυσκολευόταν να διατηρήσει την εξουσία. Ωστόσο, το 1979 η πετρελαϊκή κρίση συνδυάστηκε με

μια ξαφνική όξυνση του Ψυχρού Πολέμου όταν οι Σοβιετικές δυνάμεις εισέβαλαν στο Αφγανιστάν. Ο πρόεδρος Κάρτερ ήταν πιο σκληρός από τον Νίξον και ζήτησε την εγκατάσταση αμερικανικών πυραυλικών συστημάτων σε ευρωπαϊκά εδάφη.

Η κρίση του 1973 προκάλεσε αύξηση των τιμών του πετρελαίου που είχε ως αποτέλεσμα αύξηση πληθωρισμού, επιβάρυνση προϋπολογισμών, ύφεση, ανεργία και στασιμοπληθωρισμο στις χώρες της Ευρώπης. Οι επιπτώσεις της κρίσης στις ΗΠΑ ήταν μικρότερες αν και βίωσαν κι εκείνες τις συνέπειες από την αύξηση των τιμών και την επιβράδυνση της ανάπτυξης. Οι χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου που δεν παρήγαγαν πετρέλαιο ήταν εκείνες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πετρελαϊκή κρίση. Οι μόνες χώρες που βγήκαν κερδισμένες ήταν οι πετρελαιοπαραγωγές χώρες. Η κρίση του 1979 είχε ανάλογες επιπτώσεις αν και σε μικρότερο εύρος καθώς η κατάσταση εξομαλύνθηκε ταχύτερα. Κύρια επίπτωση στις χώρες της Δύσης ήταν ο στασιμοπληθωρισμός.

Όλες οι χώρες, αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, προσπάθησαν μετά το ξέσπασμα της κρίσης του 1973 να εξασφαλίσουν ενεργειακή επάρκεια είτε μέσω αποθεμάτων είτε μέσω εναλλακτικών πηγών παραγωγής ενέργειας. Οι χώρες της Δύσης δεν στάθηκε δυνατόν να υιοθετήσουν μια κοινή γραμμή για την αντιμετώπιση των οικονομικών συνεπειών της κρίσης. Ωστόσο, ύστερα από πρωτοβουλία των ΗΠΑ συστάθηκε η Διεθνής Επιτροπή Ενέργειας, στην οποία συμμετείχαν όλες οι μεγάλες βιομηχανικές χώρες εκτός από τη Γαλλία, με σκοπό να λειτουργήσει ως αντίβαρο στον ΟΠΕΚ. Ο αντίκτυπος από τις υψηλές τιμές του πετρελαίου εξαλείφθηκε γρήγορα. Η πετρελαϊκή κρίση του 1979 έδειξε ότι υπήρχαν ακόμη διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στα βιομηχανικά κράτη ενώ οι μηχανισμοί που είχαν διαμορφωθεί για την αντιμετώπιση της προηγούμενης κρίσης δεν επαρκούσαν για να βοηθήσουν στην διαχείριση μιας νέας που είχε διαφορετικό υπόβαθρο και διαφορετική μορφή. Επιπλέον, η κρίση του 1979 κατέδειξε την σημασία μιας κρίσης στην Μέση Ανατολή όταν αυτή συνδυάζεται με την επιθυμία των χωρών που εξάγουν πετρέλαιο να προκαλέσουν αύξηση των τιμών. Πάντως και οι δυο κρίσεις φανέρωσαν πόσο εξαρτημένες ήταν οι χώρες της Δύσης από το εισαγόμενο πετρέλαιο. Η παρούσα εργασία εξέτασε συνοπτικά τις ενεργειακές κρίσεις του 1973, του 1979 και την τρέχουσα του 2022. Οι κρίσεις αυτές έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά αλλά εύλογα και ορισμένες διαφορές. Σε κάθε περίπτωση, οι εν λόγω κρίσεις υποδεικνύουν την τεράστια σημασία της ενέργειας σε οικονομικό και γεωπολιτικό επίπεδο.

Το βασικό δίδαγμα που προκύπτει από την παρούσα εργασία είναι η σημασία της ενεργειακής ασφάλειας. Πράγματι, η ενεργειακή ασφάλεια είναι σημαντική για διάφορους λόγους. Πρώτον, οικονομική σταθερότητα. Ένας αξιόπιστος και προσιτός ενεργειακός εφοδιασμός είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα. Οι διαταραχές στον ενεργειακό εφοδιασμό μπορούν να οδηγήσουν σε αυξημένο κόστος για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές και μπορεί να προκαλέσουν οικονομική ύφεση. Δεύτερον, εθνική ασφάλεια. Η εξάρτηση μιας χώρας από ξένες πηγές ενέργειας μπορεί να την καταστήσει ευάλωτη σε πολιτικές και οικονομικές πιέσεις από άλλες χώρες. Η ύπαρξη ενός διαφορετικού και ασφαλούς ενεργειακού μείγματος μπορεί να βοηθήσει στη μείωση αυτής της ευπάθειας. Τρίτον, προστασία του περιβάλλοντος. Η εξάρτηση από ορυκτά καύσιμα μπορεί να συμβάλει στη ρύπανση του αέρα και των υδάτων και στην κλιματική αλλαγή. Η επένδυση σε καθαρές και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μπορεί να συμβάλει στη μείωση αυτών των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον. Τέταρτον, ενεργειακή φτώχεια. Η έλλειψη πρόσβασης στην ενέργεια αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας σε πολλές χώρες. Η βελτίωση της ενεργειακής ασφάλειας μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της πρόσβασης στην ενέργεια (Angetal., 2015).

Από την άλλη πλευρά όμως, ο στόχος της ενεργειακής ασφάλειας είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθεί καθώς εκ των πραγμάτων κάποιες χώρες, μη διαθέτοντας δικά τους ορυκτά καύσιμα, θα είναι αναγκασμένες να εισάγουν. Ειδικότερα, οι ενεργειακοί πόροι πετρελαίου και φυσικού αερίου κατανέμονται άνισα μεταξύ των κρατών για διάφορους λόγους, όπως. Πρώτον, η γεωγραφία. Τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου βρίσκονται σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές, όπως η Μέση Ανατολή, η Ρωσία και η Αμερική. Δεύτερον, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες. Ορισμένες χώρες έχουν την πολιτική και οικονομική σταθερότητα και την υποδομή που απαιτούνται για την ανάπτυξη των πόρων τους σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, ενώ άλλες όχι. Χώρες με αδύναμη διακυβέρνηση και κακές οικονομικές συνθήκες μπορεί να δυσκολεύονται να αναπτύξουν τους πόρους τους ακόμα κι αν τους διαθέτουν. Τρίτον, ιστορικοί παράγοντες. Ορισμένα κράτη έχουν μακρά ιστορία παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου, ενώ άλλες όχι. Οι χώρες που παράγουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο για δεκαετίες μπορεί να έχουν μεγαλύτερη ικανότητα εξόρυξης και χρήσης αυτών των πόρων από εκείνες που είναι σχετικά νέες στη

βιομηχανία. Τέταρτον, τεχνολογικοί παράγοντες. Ορισμένες χώρες έχουν μια πιο προηγμένη βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου, με καλύτερη τεχνολογία και πιο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, από άλλες. Αυτό τους επιτρέπει να εξάγουν πόρους πιο αποτελεσματικά και με χαμηλότερο κόστος. Επίσης, τους επιτρέπει να επενδύσουν στην εξερεύνηση νέων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, η οποία είναι μια δαπανηρή διαδικασία (Sarpong, 2021).

9.Βιβλιογραφία

Alpanda, S., & Peralta-Alva, A. *Oil crisis, energy-saving technological change and the stock market crash of 1973–74*. *Review of Economic Dynamics*, 13(4) (2010): 824–842. doi:10.1016/j.red.2010.04.003

Arihan, C. “Oil Crisis (Oil Price Revolution) of 1973 and the United States’ Response to the Crisis: the International Energy Agency”. *Journal of Management Policy & Practice*, 22(1), 2021, 24-33. Διαθέσιμο στο <https://articlegateway.com/index.php/JMPP/article/view/4176/3971>

Ang, B. W., Choong, W. L., & Ng, T. S. (2015). Energy security: Definitions, dimensions and indexes. *Renewable and sustainable energy reviews*, 42, 1077-1093.

Ang, B. W., Choong, W. L., & Ng, T. S. (2015). Energy security: Definitions, dimensions and indexes. *Renewable and sustainable energy reviews*, 42, 1077-1093.

Basher S. A. and Fachin S. “The long-run relationship between savings and investment in oil-exporting developing countries: a case study of the Gulf Arab states”, *Munich Personal RePEc Archive*, paper n. 29077, 2011: 1-26. Διαθέσιμο στο: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/29077/1/MPRA_paper_29077.pdf

Benton, T. G., Froggatt, A., Wellesley, L., Grafham, O., King, R., Morisetti, N., ... & Schröder, P. (2022). The Ukraine war and threats to food and energy security. *Chatham House—International Affairs Think Tank*, 2022-04.

Bernstein, S. & Milza, P. *Ιστορία της Ευρώπης, τ. 3, Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης*. Μτφρ. Μ. Κοκολάκης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1997.

Brecher, M. (2017). *Dynamics of the Arab-Israel conflict. Past and Present*. Palgrave Macmillan.

Burns, E. *Ευρωπαϊκή Ιστορία, τόμος δεύτερος*. Μτφρ. Δαρβέρης, Τ. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1985.

Carenen, C. (2018). *The Oil Crisis of 1973*. Gale.

Česnakas, G. (2016). Energy resources as the tools of foreign policy: the case of Russia. *Lithuanian foreign policy review*, (35), 9-40.

Covi, G. "Puzzling Out The First Oil Shock. History, Politics and the Macroeconomy in a Forty-Year Retrospective". *History of economic thought and policy*, 2 (2015): 57-91. Διαθέσιμο στο:

https://www.researchgate.net/publication/281237957_Puzzling_Out_The_First_Oil_Shock_History_Politics_and_the_Macroeconomy_in_a_Forty-Year_Retrospective

Cooper, W. W., & Yue, P. (2008). *Challenges of the Muslim world: Present, future and past*. Emerald Group Publishing.

Franza, L. de Jong, D. and van der Linde, C. (2016). The Future of Gas: The Transition Fuel?, στο *The Future of Natural Gas: Markets and Geopolitics* (ed. Colombo, S., El Harrak, M., & Sartori, N.). Istituto Affari Internazionali, OCP Policy Center and Lenthe Publishers/European Energy Review.

Gaffen, D. (2022). *How the Russia-Ukraine war accelerated a global energy crisis*. Reuters.

Graf, R. "Making Use of the "Oil Weapon": Western Industrialized Countries and Arab Petropolitics in 1973-1974". *Diplomatic History*, 36(1), 185–208. doi:10.1111/j.1467-7709.2011.010

Gray, W. G. "Learning to Recycle: Petrodollars and the West, 1973-75". Στο E. Bini, G. Garavini & F. Romero (Eds.). *Oil Shock: The 1973 Crisis and its Economic Legacy* (pp. 172–197). London, New York: I.B.Tauris. Διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/45286848/Learning_to_Recycle_Petrodollars_and_the_West_1973_75

Hahn, P. L. (2012). *Missions Accomplished?: The United States and Iraq Since World War I*. New York: Oxford University Press.

Hall, C., Klitgaard, K. (2012). *Energy and the Wealth of Nations*. Springer.

Hallwood P., & Sinclair S. "Opec and the non-oil developing countries in the 1970s". *Munich Personal RePEc Archive*, paper No. 24463, 1981: 1-21. Διαθέσιμο στο https://mpa.ub.uni-muenchen.de/24463/2/MPRA_paper_24463.pdf

IMF (2022). *WORLD ECONOMIC OUTLOOK 2022 OCT: Countering the Cost-of-Living Crisis*.

Issawi, C. "1973 oil crisis and after". *Journal of PostKeynesian Economics*, 1:2 (1978): 3-26. doi: 10.1080/01603477.1978.11489099

Jakstas, T. (2020). What does energy security mean?. In *Energy Transformation Towards Sustainability* (pp. 99-112). Elsevier.

Maugeri L. *The Age of Oil: the Mythology, History and Future of the World's Most Controversial Resource*. Westport: Praeger, 2006.

Mitchell, T. "The resources of economics. Making the 1973 crisis". *Journal of Cultural Economy*, 3:2 (2010), 189-204, DOI: [10.1080/17530350.2010.494123](https://doi.org/10.1080/17530350.2010.494123)

Painter, David S. "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War." *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, 4 (150) (2014): 186–208. <http://www.jstor.org/stable/24145533>.

Qaisrani, I. H., Qazi, M. B. H., & Abbas, H. (2023). A Geopolitical War in Europe: Russia's Invasion of Ukraine and its Implications. *Journal of European Studies (JES)*, 39(1), 1-1.

Rabinovich, A. (2007). *The Yom Kippur war: the epic encounter that transformed the Middle East*. Schocken. Sarpong, S. (2021). Geopolitics of Natural Resources. In *The Palgrave Handbook of Corporate Social Responsibility* (pp. 1131-1151). Cham: Springer International Publishing.

Stulberg, A. N. (2015). Out of gas?: Russia, Ukraine, Europe, and the changing geopolitics of natural gas. *Problems of Post-Communism*, 62(2), 112-130.

- Venn, F. *The oil crisis*. London, New York: Longman, 2002.
- Verleger, Philip K. Jr. "The U.S. Petroleum Crisis of 1979," *Brookings Papers on Economic Activity*, 10(2), 1979, 463-476. Διαθέσιμο στο https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/1979/06/1979b_bpea_verleger_okun_lawrence_sims_hall_nordhaus.pdf
- Verrastro, F. A., & Caruso, G. (2013). „The Arab oil embargo—40 years later”. *CSIS Commentary*, 16.
- Welt, C. (2019). *Ukraine: Background, conflict with Russia, and US policy: Updated September 19, 2019*. Congressional Research Service, R45008.
- Wise, K. (2011). Islamic Revolution of 1979: The Downfall of American-Iranian Relations. *Legacy*, 11(1), 2.
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign affairs*, 69-82.
- Zhou, X. Y., Lu, G., Xu, Z., Yan, X., Khu, S. T., Yang, J., & Zhao, J. (2023). Influence of Russia-Ukraine War on the Global Energy and Food Security. *Resources, Conservation and Recycling*, 188, 106657.

"Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου."